

ULKOASIAINMINISTERIÖN
JULKAISUJA

16 ■ 2005

HUMANITÄÄRINEN TAPAOIKEUS

Johdatus Punaisen Ristin
kansainvälisen komitean
kansainvälistä humanitaarista
tapaoikeutta koskevaan tutkimukseen

Edita Publishing Ltd.
P.O.Box 800, 00043 EDITA, Finland
Phone +358 20 450 00
Customer service:
Phone +358 20 450 05, fax +358 20 450 2380
Edita-Bookstore in Helsinki: Annankatu 44,
Phone +358 20 450 2566
Bookstore on the internet www.edita.fi/netmarket

HUMANITAARINEN TAPAOIKEUS

Johdatus Punaisen Ristin kansainvälisen komitean
kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta
koskevaan tutkimukseen

HELSINKI 2005

ULKOASIAINMINISTERIÖN
JULKAISUJA

Alkuperäinen artikkeli ja sen liitteenä olevat säännöt sisältyvät julkaisuun
International Review of the Red Cross, Volume 87, Number 857,
March 2005 (s. 175-212).

ISSN 0358-1489
ISBN 951-724-527-0

PAINETTU EDITA PRIMA OY, HELSINKI 2005

Sisällysluettelo

Alkusanat 5

Jean-Marie Henckaerts

Kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta koskeva
tutkimus: kontribuutio aseellisia selkkauksia koskevan
oikeussäännösten ymmärtämiseen ja kunnioitukseen 7

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tapaoikeuteen
perustuvat säännöt..... 37

List of Customary Rules of International Humanitarian Law 61

Suomen säädöskokoelman sopimussarjasta löytyvät
sopimukset, joihin tutkimuksessa viitataan..... 83

Tutkimus kansainvälisestä humanitaarisesta tapaoikeudesta

Alkusanat

Punaisen Ristin kansainvälisen komitean tänä vuonna julkaisema kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta koskeva tutkimus on poikkeuksellisen merkittävä puheenvuoro aseellisissa konflikteissa sovellettavia oikeussääntöjä koskevaan keskusteluun.

Tutkimuksen laatiminen aloitettiin vuonna 1995, jolloin Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun 26. kansainvälinen konferenssi antoi järjestön kansainväliselle komitealle tehtäväksi laatia raportin kansainvälisen humanitaarisen tapaoikeuden säännöistä, jotka soveltuvat kansainvälisiin ja kansainvälistä luonnetta vailla oleviin aseellisiin selkkauksiin. Selvityksen laatimiseen osallistui laaja verkosto asiantuntijoita ympäri maailmaa, ja sen yhteydessä käytiin systemaattisesti läpi useiden viime aikoina aseellisiin selkkauksiin osallistuneiden valtioiden valtiokäytäntöä. Yli 7000-sivuinen tutkimus käsittää sääntöjen ohella niiden perustelut ja laajan lähdeaineiston analyysin. Pitkä valmisteluaika mahdollisti myös sen, että tutkimuksessa voitiin ottaa huomioon kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alalla tapahtunut uusi kehitys mm. ympäristönsuojelua, rauhanturvatoimintaa ja naisiin ja lapsiin kohdistuneita rikoksia koskevan sääntelyn täsmentyminen.

Tutkimuksen painopiste on käytännönläheinen. Siitä toivotaan todellista hyötyä tilanteisiin, joissa valtio ei tunnusta jotakin humanitaarisen oikeuden sääntöä ja vetoaa siihen, että kyseinen sääntö on määritelty sopimuksessa, jota se ei ole ratifioinut. Tutkimus osoittaa, että Geneven sopimusten lisäpöytäkirjojen keskeiset määräykset on käytännössä hyväksytty laajasti ja monet niistä ovat tulleet osaksi kansainvälistä tapaoikeutta. Näin ollen ne sitovat kaikkia valtioita riippumatta siitä, ovatko valtiot ratifioineet sopimuksia. Tämän lisäksi selvityksen odotetaan parantavan humanitaarisen oikeuden kattavuutta sisäisissä konflikteissa. Tutkimuksessa määriteltiin kaikkiaan yli 160 tapaoikeudellista sääntöä, joista suurin osa soveltuu myös valtionsisäisiin selkkauksiin.

Voidaan odottaa, että tutkimus vaikuttaa niin valtioiden kuin kansainvälisten toimijoidenkin käytäntöön ja selventää humanitaarisen oikeuden tulkintoja. Käsillä oleva julkaisu, jonka teksti on tutkimuksen toisen kirjoittajan Jean-Marie Henckaertsin laatima, esittelee lyhyesti tutkimuksen peruslähtökohdat, menetelmät ja tulokset ja sisältää myös tutkimuksessa määriteltyjen 161 tapaoikeudellisen säännön suomenkieliset käännökset yhdessä alkuperäisten englanninkielisten sääntöjen kanssa.

Helsingissä 24. lokakuuta 2005

Erkki Tuomioja
Ulkoasiainministeri

Kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta koskeva tutkimus: Kontribuutio aseellisia selkkauksia koskevan oikeussäännösten ymmärtämiseen ja kunnioitukseen

Jean-Marie Henckaerts*

Jean-Marie Henckaerts on Punaisen Ristin kansainvälisen komitean oikeudellisen yksikön oikeudellinen neuvonantaja ja vastaa komitean tutkimushankkeesta, joka koskee kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta. Jean-Marie Henckaerts ja Louise Doswald-Beck ovat äskettäin toimittaneet aiheita koskevan kaksiosaisen englanninkielisen teoksen, jonka on julkaissut Cambridge University Press.

Tiivistelmä

Tämän artikkelin tarkoituksena on selittää, miksi kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta koskeva tutkimus, jonka Punaisen Ristin kansainvälinen komitea on äskettäin toteuttanut Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansainvälisen konferenssin pyynnöstä, on laadittu. Artikkelisi sisältää kuvauksen tutkimuksessa käytetyistä menetelmistä ja sen rakenteesta sekä tiivistelmän sen tärkeimmistä tuloksista, pyrkimättä kuitenkaan selostamaan tai erittelemään niitä tyhjentävästi.

Johdanto

Runsaan 50 vuoden kuluessa Geneven yleissopimusten hyväksymisestä vuonna 1949 ihmiskunta on kokenut hälyttävän määrän aseellisia selkkauksia, joilla on ollut vaikutuksia lähes kaikissa maanosissa. Näiden vuosien aikana neljä Geneven yleissopimusta ja niiden vuonna 1977 tehdyt lisäpöytäkirjat ovat antaneet oikeusturvaa henkilöille, jotka eivät tai eivät enää osallistu välittömästi vihollisuuksiin (haavoittuneet, sairaat ja haaksirikkoutuneet henkilöt, aseellisesta selkkauksesta johtuvista syistä vapautensa menettäneet henkilöt ja siviiliväestö). Tästä huolimatta näitä sopimuksia on lukuisia kertoja rikottu, ja rikkomukset ovat johtaneet kärsimykseen ja kuolemiin, jotka olisi ehkä vältetty, jos kansainvälistä humanitaarista oikeutta olisi noudatettu paremmin.

* Kirjoittaja haluaa esittää kiitoksensa Eric Mongelardille avusta tämän artikkelin kirjoittamisessa sekä Louise Doswald-Beckille ja kollegoilleen oikeudellisessa yksikössä heidän antamistaan useista arvokkaista kommentteista. Tässä artikkelissa esitetyt näkemykset ovat kirjoittajan omia, eivätkä välttämättä ilmaise Punaisen Ristin kansainvälisen komitean näkemyksiä.

Yleisen näkemyksen mukaan kansainvälisen humanitaarisen oikeuden rikkomukset eivät johdu siitä, että säännöt olisivat riittämättömiä. Ne johtuvat enemmän haluttomuudesta noudattaa sääntöjä, täytäntöönpanokeinojen riittämättömyydestä, epävarmuudesta sen suhteen, soveltuvatko ne tietyissä olosuhteissa, sekä siitä, että poliittiset johtajat, päälliköt, taistelijat ja väestö tuntevat sääntöjä huonosti.

Genevessä elo- ja syyskuussa 1993 järjestetty sodan uhrien suojelua koskeva kansainvälinen konferenssi keskusteli erityisistä keinoista puuttua kansainvälisen humanitaarisen oikeuden rikkomuksiin, mutta ei kuitenkaan ehdottanut uusien sopimusmääräysten laatimista. Sen sijaan konferenssi vahvisti yksimielisesti hyväksytyssä päätösasiakirjassaan “tarpeen tehostaa humanitaarisen oikeuden täytäntöönpanoa”, ja kehotti Sveitsin hallitusta “kutsumaan koolle hallitustenvälisen asiantuntijaryhmän ilman määräaikaa tutkimaan käytännön keinoja humanitaarisen oikeuden kunnioituksen ja noudattamisen edistämiseksi sekä valmistelemaan raportin annettavaksi valtioille ja seuraavalle Punaisen Ristin ja Punaisen Puoli-kuun kansainvälisen konferenssin istunnolle”.¹

Sodan uhrien suojelua käsittelevä hallitustenvälinen asiantuntijaryhmä kokoontui Genevessä tammikuussa 1995 ja hyväksyi useita suosituksia, joiden tarkoituksena on edistää kansainvälisen humanitaarisen oikeuden noudattamista, erityisesti ennaltaehkäisevin toimenpitein, jotka lisäävät humanitaarisen oikeuden tuntemusta ja tehostaisivat sen täytäntöönpanoa. Hallitustenvälisen asiantuntijaryhmän II suosituksessa ehdotettiin, että:

Punaisen Ristin kansainvälistä komiteaa pyydetäisiin valmistelemaan raportti kansainvälisestä humanitaarisesta tapaoikeudesta, jota sovelletaan kansainvälisiin ja valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin, sekä jakamaan raporttia valtioille ja toimivaltaisille kansainvälisille elimille.²

Samoin suositettiin, että raportti laadittaisiin yhteistyössä eri maantieteellisiä alueita ja oikeusjärjestelmiä edustavien kansainvälisen humanitaari-

¹ International Conference for the Protection of War Victims, Geneva, 30 August - 1 September 1993, Final Declaration, International Review of the Red Cross, No. 296, s. 381.

² Meeting of the Intergovernmental Group of Experts for the Protection of War Victims, Geneva, 23-27 January 1995, Recommendation II, International Review of the Red Cross, No. 310, 1996, s. 84.

sen oikeuden asiantuntijoiden kanssa ja että siitä kuultaisiin hallitusten ja kansainvälisten järjestöjen asiantuntijoita

Joulukuussa 1995 Punaisen Ristin 26. kansainvälinen konferenssi hyväksyi päätöslauselman ja valtuutti virallisesti Punaisen Ristin kansainvälisen komitean valmistelemaan raportin.³ Perusteellisten tutkimusten ja asiantuntijoiden kanssa käytyjen laajapohjaisten neuvottelujen jälkeen raportti, josta käytetään nimitystä ‘tutkimus kansainvälisestä humanitaarisesta tapaoikeudesta’, on nyt julkaistu lähes kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 2005.⁴

Tutkimuksen tarkoitus

Kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta koskevan tutkimuksen tarkoituksena oli löytää ratkaisu eräisiin kansainvälisten humanitaarista oikeutta koskevien sopimusten soveltamiseen liittyviin ongelmiin. Humanitaarisen oikeuden sopimusjärjestelmä on hyvin kehittynyt ja kattaa monet sodankäynnin näkökohdat, tarjoten suojaa usealle henkilöryhmälle sodan aikana ja rajoittaen sallittuja sodankäynnin menetelmiä ja keinoja. Geneven yleissopimukset ja niiden lisäpöytäkirjat sisältävät laajan oikeussäännösten sellaisten henkilöiden suojelemiseksi, jotka eivät tai eivät enää osallistu välittömästi vihollisuuksiin. Ensimmäiset valtiosopimukset, joilla on säännelty sodankäynnin menetelmiä ja keinoja, ovat vuoden 1868 Pietarin julistus, vuosien 1899 ja 1907 Haagin rauhankonferensseissa tehdyt sopimukset ja vuoden 1925 Geneven pöytäkirja kaasujen käytön kiellosta, ja uudempia sopimuksia ovat vuonna 1972 tehty yleissopimus biologisten aseiden kieltämiseksi, vuonna 1977 tehty Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjat, vuonna 1980 tehty yleissopimus tiettyjen tavanomaisten aseiden käytön kielloista ja sen viisi pöytäkirjaa, vuonna 1993 tehty yleissopimus kemiallisten aseiden kieltämisestä ja vuonna 1997 tehty Ottawan yleissopimus henkilömiinojen käytön kieltämisestä. Kulttuuriomaisuuden suojelua aseellisissa selkkauksissa sääntelee yksityiskohtaisesti vuonna 1954 tehty Haagin yleissopimus ja sen kaksi pöytäkirjaa. Vuonna 1998 hyväksytty Kansainvälisen rikostuomioistuimen

³ 26th International Conference of the Red Cross and Red Crescent, Geneva, 3-7 December 1995, Resolution 1, International humanitarian law: From law to action; Report on the follow-up to the International Conference for the Protection of War Victims, International Review of the Red Cross, No. 310, 1996, s. 58.

⁴ Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, Customary International Humanitarian Law, 2 volumes, Volume I. Rules, Volume II. Practice (2 Parts), Cambridge University Press, 2005.

perussääntö sisältää muun muassa luettelon tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvista sotarikoksista.

Näiden sopimusten soveltamista nykyaikaisissa aseellisissa selkkauksissa vaikeuttaa kuitenkin kaksi tekijää, joiden vuoksi tutkimus kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tapaoikeuteen perustuvista säännöistä on tarpeellinen ja hyödyllinen. Ensinnäkin sopimukset koskevat ainoastaan niitä valtioita, jotka ovat ratifioineet ne. Tämä tarkoittaa, että aseellisissa selkkauksissa sovelletaan sopimuksia vain siltä osin kuin selkkaukseen osalliset valtiot ovat ne ratifioineet. Vaikka vuonna 1949 tehdyt neljä Geneven yleissopimusta on ratifioitu maailmanlaajuisesti, sama ei koske muita humanitaarisen oikeuden sopimuksia, kuten Geneven yleissopimuksen lisäpöytäkirjoja. Vaikka I lisäpöytäkirjan on ratifioinut yli 160 valtiota, sen vaikuttavuutta on rajoittanut se, että useat kansainvälisiin aseellisiin selkkauksiin osallistuneista valtioista eivät ole olleet sen sopimuspuolia. Ja vaikka lähes 160 valtiota on ratifioinut II lisäpöytäkirjan, useat niistä valtioista, joiden alueella on valtionsisäisiä aseellisia selkkauksia, eivät ole sitä ratifioineet. Tällaisissa valtionsisäisissä aseellisissa selkkauksissa neljän Geneven yleissopimuksen yhteinen 3 artikla on usein ainoa sovellettavissa oleva humanitaarisen oikeuden sopimusmääräys. Tutkimuksen ensisijainen tarkoitus on tästä syystä selvittää, mitkä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden säännöt ovat kansainvälistä tapaoikeutta ja siten sovellettavissa kaikkiin selkkauksen osapuoliin riippumatta siitä, ovatko ne ratifioineet samat tai vastaavat säännöt sisältäviä sopimuksia.

Toiseksi humanitaarisen oikeuden sopimukset eivät sääntele riittävän yksityiskohtaisesti nykyaikaisia aseellisia selkkauksia, joista suurin osa on valtionsisäisiä aseellisia selkkauksia. Näitä selkkauksia koskevat huomattavasti harvemmat sopimusmääräykset kuin kansainvälisiä selkkauksia. Ainoastaan muutama sopimus on sovellettavissa valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin, nimittäin tiettyjä tavanomaisia aseita koskeva yleissopimus muutoksineen, Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntö, Ottawan yleissopimus henkilömiinojen käytön kieltämisestä, yleissopimus kemiallisten aseiden käytön kieltämisestä, Haagin yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemisesta ja sen toinen pöytäkirja sekä edellä mainitut Geneven yleissopimusten II lisäpöytäkirja ja yhteinen 3 artikla. Vaikka Geneven yleissopimusten yhteinen 3 artiklan merkitys on aivan olennainen, se sisältää vain yleisen puitesääntelyn ja asettaa vähimmäisvaatimuksia. II lisä-

pöytäkirja täydentää hyödyllisellä tavalla yhteistä 3 artiklaa, mutta on silti vähemmän yksityiskohtainen kuin kansainvälisiä aseellisia selkkauksia koskevat määräykset Geneven yleissopimuksissa ja I lisäpöytäkirjassa.

II lisäpöytäkirja sisältää ainoastaan 15 asiasisältöistä artiklaa, kun I lisäpöytäkirjassa niitä on yli 80. Vaikka lukumäärät eivät luonnollisesti anna täydellistä kuvaa tilanteesta, ne osoittavat merkittävää epätasapainoa kansainvälisiä ja valtiosisäisiä aseellisia selkkauksia koskevassa sopimussäätelyssä, erityisesti, kun kyse on yksityiskohtaisista määräyksistä ja määritelmistä. Tutkimuksen toisena tarkoituksena oli ratkaista säänteleeke kansainvälinen tapaoikeus valtiosisäisiä aseellisia selkkauksia yksityiskohtaisemmin kuin valtiosopimusoikeus ja jos näin on, kuinka suuria erot ovat.

Tutkimusmenetelmät

Kansainvälisen tuomioistuimen perussäännössä todetaan kansainvälisen tapaoikeuden olevan “velvoittavaksi oikeudeksi tunnustettua yleistä käytäntöä”.⁵ Yleisesti katsotaan, että kansainvälisen tapaoikeuden säännön olemassaololle on kaksi edellytystä: sitä tukeva valtiokäytäntö (*usus*) sekä yleinen näkemys siitä, että kyse on oikeudellisesta säännöstä, joka edellyttää tällaista käytäntöä tai kieltää tai sallii sen (*opinio juris sive necessitatis*). Kuten Kansainvälinen tuomioistuin on todennut *Continental Shelf*-tapauksessa, “kansainvälisen tapaoikeuden sisällön ratkaisemiseksi on tarpeen ensisijaisesti selvittää, mikä valtioiden todellinen käytäntö ja *opinio juris* on”.⁶ Akateemisessa maailmassa näiden kahden edellytyksen merkityksestä ja sisällöstä on kirjoitettu runsaasti. Tässä tutkimuksessa yleisen kansainvälisen tapaoikeuden olemassaolon selvittämiseksi on omaksuttu klassinen lähestymistapa, jota myös Kansainvälinen tuomioistuin on noudattanut erityisesti *North Sea Continental Shelf*-tapauksissa.⁷

Valtiokäytäntö

Valtiokäytäntöä on tarkasteltava kahdesta näkökulmasta: ensinnäkin siltä kannalta, minkälainen käytäntö vaikuttaa kansainvälisen tapaoikeu-

⁵ Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö, 38 artiklan 1 kappaleen b kohta.

⁶ International Court of Justice, *Continental Shelf case (Libyan Arab Jamahiriya v. Malta)*, Judgment, 3 June 1985, ICJ Reports 1985, s. 29-30, § 27.

⁷ International Court of Justice, *North Sea Continental Shelf cases*, Judgment, 20 February 1969, ICJ Reports 1969, s. 3.

den syntymiseen (valtiokäytännön esimerkkien valinta), ja toiseksi siltä kannalta, voidaanko kyseisen käytännön perusteella päätellä, että kyse on kansainvälisen tapaoikeuden säännöstä (valtiokäytännön arviointi).

Valtiokäytännön esimerkkien valinta

Kansainvälisen tapaoikeuden syntymiseen vaikuttava valtiokäytäntö muodostuu valtioiden konkreettisista toimenpiteistä ja kirjallisista kannanotoista. Konkreettisia toimenpiteitä voivat olla esimerkiksi tietynlainen toiminta taistelualueella, tietynlaisten aseiden käyttö ja tiettyihin henkilöryhmiin kuuluvien ihmisten kohtelu. Kirjallisia kannanottoja sisältyy esimerkiksi sotilaskäsikirjoihin, kansalliseen lainsäädäntöön, kansalliseen oikeuskäytäntöön, sotavoimien ja turvajoukkojen ohjeisiin, sodan aikana annettuihin sotilaallisiin tiedonantoihin, diplomaattisiin vastalauseisiin, päällikköjen päätöksiin ja määräyksiin, kansainvälisissä lainkäyttöelimiissä annettuihin lausuntoihin, muissa kansainvälisissä yhteyksissä annettuihin lausuntoihin sekä hallituksen kannanottoihin kansainvälisten järjestöjen hyväksymistä päätöslauselmista. Kuten tämä luettelo myös osoittaa, valtion johdon, lainsäädäntöelinten ja tuomioistuinten käytäntö voi vaikuttaa kansainvälisen tapaoikeuden syntymiseen.

Kansainvälisten järjestöjen päätöslauselmien neuvottelu ja hyväksyminen sekä niihin liittyvä äänestyskäyttäytyminen ovat neuvotteluihin osallistuneiden valtioiden toimenpiteitä. Muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta on katsottu, että päätöslauselmat eivät yleensä ole sellaisenaan sitovia ja siitä syystä yksittäiselle päätöslauselmalle annettava merkitys kansainvälisen tapaoikeuden säännön syntymisessä riippuu päätöslauselman sisällöstä, sen hyväksymisen laajuudesta ja siihen liittyvän valtiokäytännön yhtenäisyydestä.⁸ Mitä laajempi tuki päätöslauselmalla on, sitä enemmän merkitystä sille on annettava.

Vaikka kansainvälisten tuomioistuinten päätökset ovat kansainvälisen oikeuden toissijainen lähde, ne eivät muodosta valtiokäytäntöä.⁹ Tämä johtuu siitä, että kansainväliset tuomioistuimet eivät ole valtion elimiä kuten kansalliset tuomioistuimet. Kansainvälisten tuomioistuinten päätökset

⁸ Kansainvälinen tuomioistuin korosti näiden tekijöiden merkitystä 8. heinäkuuta 1996 antamassaan neuvoa-antavassa lausunnossa tapauksessa *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, ICJ Reports 1996, s. 254-255, §§ 70-73.

⁹ Kansainvälisen tuomioistuimen perussääntö, 38 artiklan 1 kappaleen d kohta.

ovat kuitenkin merkittäviä, koska ne ovat vahvoja todisteita kansainvälisen tapaoikeuden säännön olemassaolosta. Lisäksi kansainvälisten tuomioistuinten ratkaisujen ennakkopäätösarvo voi vaikuttaa kansainvälisen tapaoikeuden säännön syntymiseen siten, että niillä on vaikutusta valtioiden ja kansainvälisten järjestöjen myöhempään käytäntöön.

Aseellisten vastarintaryhmien käytäntö, kuten käyttäytymissäännöt, tiettyjen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sääntöjen noudattamista koskevat sitoumukset ja muut kannanotot, ei sellaisenaan muodosta valtiokäytäntöä. Vaikka niiden käytäntö voi olla osoitus tiettyjen sääntöjen hyväksymisestä valtiosisäisissä aseellisissa selkkauksissa, sen oikeudellinen merkitys on epäselvä eikä sitä ole tästä syystä käytetty tutkimuksessa lähteenä kansainvälisen tapaoikeuden säännön olemassaolon todistamiseksi. Esimerkkejä aseellisten vastarintaryhmien käytännöstä on kuitenkin sisällytetty tutkimuksen II osan jaksoon ”muu käytäntö”.

Valtiokäytännön arviointi

Valtiokäytäntöä on arvioitava siltä kannalta, onko se riittävän ”tiheää” luodakseen kansainvälisen tapaoikeuden säännön.¹⁰ Tältä osin edellytetään, että valtiokäytäntö on lähes yhdenmukaista, laajaa ja edustavaa¹¹ kuten jäljempänä selitetään tarkemmin.

Ensinnäkin valtiokäytännön on siis oltava *lähes yhdenmukaista* luodakseen kansainvälisen tapaoikeuden säännön. Yksittäisten valtioiden toiminta ei saa poiketa merkittävästi toisistaan. Kansainvälisen tuomioistuimen oikeuskäytäntö osoittaa, että vastakkainen käytäntö, joka ensi katsomalta vaikuttaisi heikentävän kyseessä olevan valtiokäytännön yhdenmukaisuutta, ei kuitenkaan estä kansainvälisen tapaoikeuden säännön syntymistä, jos muut valtiot tuomitsevat vastakkaisen käytännön tai kyseessä oleva hallitus itse kiistää sen. Käytännön tuomitseminen tai kiistäminen itse asiassa vahvistaa kyseessä olevaa sääntöä.¹²

¹⁰ Ilmaisua ”tiheää” on tässä yhteydessä käyttänyt Sir Humphrey Waldock (”General Course on Public International Law”, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol 106, 1962, s. 44).

¹¹ International Court of Justice, North Sea Continental Shelf cases, op.cit. (viite 7), s. 43, § 74.

¹² Ks. International Court of Justice, Case concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States), Merits, Judgment, 27 June 1986, ICJ Reports 1986, s. 98, § 186.

Tämä on erityisesti merkittävää sellaisten kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sääntöjen kannalta, joille löytyy runsaasti tukea valtiokäytännöstä, mutta joita myös toistuvasti rikotaan. Silloin, kun rikkomusta seuraa kyseessä olevan osapuolen anteeksipyyntö tai perustelut tai muut valtiot tuomitsevat sen, rikkomus ei kyseenalaista olemassa olevaa sääntöä. Valtioiden, jotka haluavat muuttaa olemassa olevaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sääntöä, on ilmaistava kantansa virallisen käytäntönsä kautta ja vakuutettava, että toiminta on oikeutettua.

Toiseksi valtiokäytännön on oltava *sekä laajaa että edustavaa* johtaakseen kansainvälisen tapaoikeuden syntymiseen. Käytännön ei kuitenkaan tarvitse olla maailmanlaajuista, vaan riittää, että se on yleistä.¹³ Tapaoikeuden syntyminen ei myöskään edellytä tiettyä valtioiden lukumäärää tai prosentuaalista osuutta. Määrällisen vaatimuksen asettaminen on mahdotonta jo siksi, että kriteeri on eräässä mielessä pikemminkin *laadullinen* kuin määrällinen. Kyse ei toisin sanoen ole vain siitä, montako valtiota käytäntöä noudattaa, vaan myös siitä, mitkä valtiot ovat kyseessä.¹⁴ Kuten Kansainvälinen tuomioistuin on todennut *North Sea Continental Shelf* -tapauksissa, “niiden valtioiden, joiden etuihin käytäntö erityisesti vaikuttaa”, tulee olla siinä mukana.¹⁵

Tästä seuraa ensinnäkin, että jos kaikki “erityisiä etuja omaavat valtiot” noudattavat käytäntöä, ei ole välttämätöntä, että valtioiden enemmistö on aktiivisesti noudattanut sitä. Enemmistön on silti täytynyt ainakin hyväksyä “erityistä etua omaavien valtioiden” noudattama käytäntö. Toiseksi, jos “erityisiä etuja omaavat valtiot” eivät hyväksy käytäntöä, se ei voi synnyttää kansainvälisen tapaoikeuden sääntöä, vaikka täysin yhtenäistä käytäntöä ei edellä selitetyn mukaisesti vaaditakaan.¹⁶ Se, millä valtioilla on “erityisiä etuja” kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mukaisessa

merkityksessä, vaihtelee olosuhteista riippuen. Esimerkiksi sokeuttavien laseraseiden käytön laillisuuden osalta “erityisiä etuja” on niillä valtioilla, joiden on todettu olleen mukana kehittämässä kyseisenlaisia aseita,

¹³ International Law Association, Final Report of the Committee on the Formation of Customary (General) International Law, Statement of Principles Applicable to the Formation of General Customary International Law, Report of the Sixty-Ninth Conference, London 2000, Principle 14, s. 734 (jäljempänä “ILA Report”).

¹⁴ Ibid., commentary (d) and (e) to Principle 14, s. 736-737.

¹⁵ International Court of Justice, *North Sea Continental Shelf* cases, op. cit. (viite 7), s. 43, § 74.

¹⁶ ILA Report, op. cit. (viite 13), commentary (e) to Principle 14, s. 737.

vaikka muut valtiot voisivatkin mahdollisesti kärsiä niiden käytöstä. Vastaavasti valtioilla, joiden väestöt ovat humanitaarisen avun tarpeessa, on ”erityisiä etuja”, samoin kuin valtioilla, jotka antavat usein humanitaarista apua. Aseelliseen selkkaukseen osallistuneilla valtioilla on ”erityisiä etuja” sikäli kuin valtioiden käytäntö on todettu tiettyä sääntöä tutkittaessa merkittäväksi tämän aseellisen selkkauksen kannalta. Vaikka tietyillä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden alueilla voidaan tällä tavoin erottaa valtioita, joilla on erityisiä etuja, on toisaalta selvää, että kaikki valtiot ovat oikeutettuja vaatimaan muilta valtioilta kansainvälisen humanitaarisen oikeuden noudattamista, vaikka tätä vaativat valtiot eivät olisikaan selkkauksen osapuolia.¹⁷ Lisäksi kaikki valtiot voivat kärsiä muiden valtioiden käyttämistä sodankäyntimenetelmistä ja -keinoista. Tämä seurauksena kaikkien valtioiden käytäntö on otettava huomioon riippumatta siitä, onko niillä ”erityisiä etuja” käsitteen suppeassa merkityksessä.

Tutkimuksessa ei tarkasteltu sitä, onko oikeudellisesti mahdollista välttyä kansainväliseen humanitaariseen tapaoikeuteen perustuvilta velvoitteilta vastustamalla toistuvasti ja johdonmukaisesti säännön muodostumista (ns. *persistent objector*). Monet katsovat, ettei jatkuva vastustus ole mahdollista *jus cogens* -sääntöjen osalta, mutta monet muut kyseenalaistavat koko jatkuvan vastustuksen käsitteen olemassaolon.¹⁸ Jos jatkuvan vastustuksen katsotaan olevan oikeudellisesti mahdollista, kyseessä olevan valtion on tullut vastustaa uutta sääntöä sen kehittymisestä lähtien ja jatkaa sen vastustusta johdonmukaisesti. ”Jatkuvan vastustajan” asemaa ei ole mahdollista saavuttaa myöhemmin.¹⁹

Vaikka kansainvälisen tapaoikeuden sääntö yleensä kehittyy ajan kuluessa, vaaditun ajan pituutta ei ole määritelty. Ratkaiseva kriteeri säännön syntymisen kannalta on riittävän tiheä käytäntö, toisin sanoen se, että käytäntö on yhdenmukaista, laajaa ja edustavaa.²⁰

¹⁷ Ks. Customary International Law, op. cit. (viite 4), Vol. I, commentary to Rule 144.

¹⁸ Kysymyksen perusteellisen analyysin osalta ks. Maurice H. Mendelson, ”The Formation of Customary International Law”, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, Vol 272, 1998, s. 227-244.

¹⁹ ILA Report, op. cit. (viite 13), commentary (b) to Principle 15, s. 738.

²⁰ Ibid., commentary (b) to Principle 12, s. 731.

Opinio juris

Kansainvälisen tapaoikeuden olemassaolon edellyttämä *opinio juris* tarkoittaa oikeudellista mielipidettä siitä, että tiettyä käytäntöä noudatetaan “voimassa olevana oikeutena”. Se, missä muodossa käytäntö ja oikeudellinen mielipide ilmenevät, voi vaihdella sen mukaan, sisältyykö kyseessä olevaan sääntöön kielto tai velvoite vai pelkästään oikeus noudattaa tiettyä käytäntöä.

Tutkimustyö osoitti, että selvän eron tekeminen valtiokäytännön ja *opinio juris* välillä on vaikeaa ja jää pitkälti teoreettiseksi mahdollisuudeksi. Usein sama toimenpide on esimerkki sekä käytännöstä että oikeudellisesta mielipiteestä. Kuten *International Law Association* on huomauttanut, Kansainvälinen tuomioistuin “ei ole nimenomaisesti todennut, että tapaoikeuden kahden elementin erottaminen johtaisi siihen, että sama menettely ei voi ilmentää molempia. Eron tekeminen näiden kahden elementin välillä on tosiasiallisesti usein vaikeaa.”²¹ Tämä johtuu erityisesti siitä, että kirjalliset kannanotot, esimerkiksi sotilaskäsikirjat, lasketaan valtiokäytännöksi ja ne usein samalla ilmentävät kyseessä olevan valtion oikeudellista mielipidettä.

Kun käytäntö on riittävän tiheää, sitä yleensä tukee *opinio juris*, minkä vuoksi oikeudellisen mielipiteen olemassaolon osoittaminen erikseen ei ole tarpeen. Tilanteissa, joissa käytäntö sen sijaan on epäyhtenäistä, oikeudellisen mielipiteen merkitys on tärkeä sen ratkaisemisessa, vaikuttaako käytäntö tapaoikeuden syntymiseen. Näin on usein silloin, kun on kyse laiminlyönneistä, toisin sanoen silloin, kun valtiot eivät toimi tai reagoi, eikä syy siihen ole selvä. Tällaisissa tapauksissa sekä Kansainvälinen tuomioistuin että sen edeltäjä Pysyvä kansainvälinen tuomioistuin (*Permanent Court of International Justice*) ovat pyrkineet osoittamaan oikeudellisen mielipiteen olemassaolon erikseen ratkaistakseen, voiko epäyhtenäinen valtiokäytäntö vaikuttaa kansainvälisen tapaoikeuden syntymiseen.²²

²¹ Ibid., s. 718, § 10 (c). Kysymystä koskevan tarkemman analyysin osalta ks. Peter Haggemacher, “La doctrine des deux éléments du droit coutumier dans la pratique de la Cour internationale”, *Revue générale de droit international public*, Vol. 90, 1986, s. 5.

²² Ks. esim. Permanent Court of International Justice, *Lotus case* (France v. Turkey), Judgment, 7 September 1927, PCIJ Ser. A, No. 10, s. 28 (tuomioistuin katsoi, että valtiot eivät olleet pidättäytyneet nostamatta syytettä aluksilla toteutetuista kielletyistä teoista, koska ne eivät katsoneet voivansa tehdä niin); International Court of Justice, *North Sea Continental Shelf cases*, op. cit. (viite 7), s. 43-44, §§ 76-77 (tuomioistuin katsoi, että valtiot, jotka olivat rajanneet mannerjalustansa saman välimatkan periaatteen mukaisesti, eivät olleet kuitenkaan tehneet niin siitä syystä, että ne olisivat katsoneet tämän velvoitteekseen); ILA Report, op. cit. (viite 13), Principle 17(iv) and commentary.

Kansainvälisessä humanitaarisessa oikeudessa, jonka säännöt usein edellyttävät pidättäytymistä tietystä toiminnasta, laiminlyönnit ovat erityinen ongelma oikeudellisen mielipiteen arvioinnin kannalta siitä syystä, että pidättäytymisen on todistettavasti perustuttava oikeutettuun odotukseen eikä satunnaiseen menettelyyn. Kun vaatimus pidättäytyä tietystä toiminnasta sisältyy kansainväliseen asiakirjaan tai viralliseen kannanottoon, kyseessä oleva oikeudellinen velvoite on useimmiten mahdollista todistaa. Samoin voi olla helpompi osoittaa, että pidättäytyminen tietyistä toimista ei ole satunnaista, jos kyseinen toiminta on aiemmin ollut kiistan kohteena, vaikka aina ei voidakaan pitävästi todistaa, että pidättäytyminen perustui koettuun oikeudelliseen velvoitteeseen.

Valtiosopimusoikeuden vaikutus

Valtiosopimukset ovat merkittäviä kansainvälisen tapaoikeuden säännön olemassaolon määrittämisen kannalta myös siksi, että ne auttavat selvittämään valtioiden suhtautumisen tiettyihin kansainvälisen oikeuden sääntöihin. Tästä syystä tutkimukseen sisällytettiin tietoja valtiosopimusten ratifioinneista, tulkinnasta ja täytäntöönpanosta, mukaan lukien ratifioimisen yhteydessä tehdyt varaukset ja tulkintaselitykset. Kansainvälinen tuomioistuin on tunnustanut, että valtiosopimuksen ratifiointien määrällä on merkitystä kansainvälisen tapaoikeuden arvioinnissa. Tuomioistuin totesi *North Sea Continental Shelf* -tapauksissa, että “olemassa olevien ratifiointien määrä [39] tuskin oli riittävä, vaikka se olikin huomattava”, ottaen erityisesti huomioon, että sopimuksen ulkopuolinen käytäntö oli ristiriitaista.²³ *Nicaragua* -tapauksessa tuomioistuin sen sijaan antoi puuttumattomuusperiaatteen tapaoikeudellista asemaa arvioidessaan enemmän merkitystä sille, että Yhdistyneiden Kansakuntien perussääntö oli ratifioitu lähes maailmanlaajuisesti.²⁴ Lisäksi on mahdollista, että valtiosopimuksen määräys ilmentää tapaoikeutta, vaikka sopimus ei olisi vielä tullut voimaan. Tällöin edellytetään, että myös niiden valtioiden käytäntö, joilla on erityisiä etuja, on riittävän samanlaista, jolloin sääntöä ei todennäköisesti merkittävästi vastusteta.²⁵

²³ International Court of Justice, *North Sea Continental Shelf cases*, op. cit. (viite 7), s. 42, § 73.

²⁴ International Court of Justice, *case of Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, op. cit. (viite 12), s. 99-100, § 188. Toinen merkittävä tekijä tuomioistuimen päätöksessä oli, että asiaan liittyvät YK:n yleiskokouksen päätöslauselmat oli hyväksytty laajalti, erityisesti päätöslauselma 2625 (XXV) valtioiden välisistä ystävällisistä suhteista, joka hyväksyttiin ilman äänestystä.

²⁵ International Court of Justice, *Continental Shelf case*, op. cit. (viite 6), s. 33, § 34. (Tuomioistuin katsoi, että yksinomaisen talousvyöhykkeen käsitteestä oli tullut osa kansainvälistä tapaoikeutta, vaikka Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeusyleissopimus ei ollut vielä tullut voimaan, koska ilmoitettujen talousvyöhykkeiden lukumäärä oli jo 56, ja siihen sisältyi myös valtioita, joiden etuihin se erityisesti vaikutti.)

Valtiosopimusten määräysten muotoilulla on myös se käytännön merkitys, että ne muovaavat maailman oikeudellista näkemystä yhdenmukaisempaan suuntaan ja vaikuttavat siten myös myöhempään valtiokäytäntöön ja oikeudellisiin kannanottoihin. Kansainvälinen tuomioistuin totesi tämän Continental Shelf -tapauksessa antamassaan päätöksessä, jonka mukaan “monenvälisillä sopimuksilla voi olla suurta merkitystä tapaoikeudesta johdettavien sääntöjen kirjaamisessa ja määrittämisessä ja jopa niiden kehittämisessä.”²⁶ Näin tuomioistuin vahvisti sen, että valtiosopimukset voivat kodifioida olemassa olevaa kansainvälistä oikeutta, mutta niiden sisältämät määräykset voivat myös luoda perustan uuden tapaoikeuden kehittymiselle. Tuomioistuin on jopa todennut, että jos jonkin valtiosopimuksen osapuolina on ”hyvin laaja ja edustava valtioiden joukko, se saattaisi sellaisenaan riittää (tapaoikeuden muodostumiseen), edellyttäen kuitenkin, että mukana ovat ne valtiot, joiden edut erityisesti ovat kyseessä”.²⁷

Tutkimuksessa on lähdetty varovaisesti siitä, että ratifiointien suuri määrä on ainoastaan suuntaa-antava tekijä, ja sitä tulee arvioida muiden käytäntöä muovaavien tekijöiden ja erityisesti kyseessä olevan sopimuksen ulkopuolisten valtioiden käytännön valossa. Sopimuksen ulkopuolisten valtioiden käytäntöä, joka on sopimuksen mukainen, pidettiin merkittävänä todisteena tapaoikeuden olemassaolosta. Sopimuksen ulkopuolisten valtioiden päinvastaista käytäntöä pidettiin puolestaan merkittävänä vastänäyttönä siitä, että tapaoikeutta ei ollut olemassa. Sopimuksen osapuolina olevien valtioiden käytännöllä suhteessa sen ulkopuolisiin valtioihin on myös erityistä merkitystä.

Edellä mainituista syistä tutkimuskohdetta ei rajoitettu pelkästään niiden valtioiden käytäntöön, jotka ovat tässä tarkasteltujen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sopimusten ulkopuolella. Tutkimuksen rajoittaminen koskemaan esimerkiksi ainoastaan niiden noin 30 valtion käytäntöä, jotka eivät ole ratifioineet lisäpöytäkirjoja, ei olisi vastannut vaatimusta, että kansainvälisen humanitaarisen tapaoikeuden on perustuttava laajaan ja edustavaan käytäntöön. Siitä syystä tapaoikeuden olemassaolon arvioinnissa otettiin huomioon se, että tutkimuksen julkaisuajankohtana I lisäpöytäkirjan oli ratifioinut 162 valtiota ja II lisäpöytäkirjan 157 valtiota.

26 International Court of Justice, Continental Shelf case, op. cit. (viite 6), s. 29-30, § 27.

27 International Court of Justice, North Sea Continental Shelf cases, op. cit. (viite 7), s. 42, § 73; ks. myös ILA Report, op. cit. (viite 13), Principles 20-21, 24, 26 and 27, s. 754-765.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että tutkimuksella ei pyritty ratkaisemaan kaikkien kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sopimusmääräysten tapaoikeudellista luonnetta. Tästä syystä tutkimus ei kaikin osin noudattanut olemassa olevien sopimusten rakennetta. Tutkimuksen tarkoituksena oli pikemminkin eritellä tiettyjä asiakokonaisuuksia sen selvittämiseksi, mitä kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjä on johdettavissa niihin liittyvästä valtiokäytännöstä. Koska tutkimuksessa ei siten tutkittu kutakin sopimusmääräystä erikseen tarkoituksessa selvittää, perustuuko se tapaoikeuteen, siitä ei voida myöskään päätellä, että tietyllä sopimusmääräyksellä ei olisi tapaoikeuden asemaa pelkästään siitä syystä, että se ei sisälly tutkimukseen.

Tutkimuksen rakenne

Löytääkseen parhaan tavan suorittaa Punaisen Ristin kansainväliselle komitealle annettu tehtävä, kirjoittajat keskustelivat tutkimuksen ohjauskomiteana toimineen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden akateemisen asiantuntijaryhmän kanssa.²⁸ Ohjauskomitea hyväksyi toimintasuunnitelman kesäkuussa 1996 ja tutkimus käynnistyi saman vuoden lokakuussa. Tutkimuksessa käytettiin sekä kansallisia että kansainvälisiä lähteitä, jotka kuvasivat seuraaviin toimintasuunnitelmassa määriteltyihin osa-alueisiin liittyvää valtiokäytäntöä:

- erottamisperiaate
- erityistä suojaa nauttivat henkilöt ja kohteet
- erityiset sodankäyntimenetelmät
- aseet
- siviiliväestön kohtelu ja taistelukyvyttömät henkilöt
- täytäntöönpano

Kansalliset lähteet

Koska kansalliset lähteet ovat parhaiten saatavilla kussakin kohdemaassa, tutkimuksessa haluttiin tehdä yhteistyötä eri maiden tutkijoiden kanssa. Tarkoitusta varten pyydettiin tutkijoita tai tutkijaryhmiä lähes 50 maasta

²⁸ Ohjauskomiteaan kuuluivat professorit Georges Abi-Saab, Salah El-Din Amer, Ove Bring, Eric David, John Dugard, Florentino Feliciano, Horst Fischer, Françoise Hampson, Theodor Meron, Djamchid Momtaz, Milan Šahović ja Raúl Emilio Vinuesa.

(9 Afrikasta, 11 Amerikan mantereilta, 15 Aasiasta, 1 Australaasiasta ja 11 Euroopasta) tuottamaan raportti heidän edustamiensa valtioiden käytännöstä.²⁹ Valtiot valittiin tasapuolisen maantieteellisen edustavuuden perusteella ja sillä perusteella, oliko kyseisillä valtioilla tuoreita kokemuksia aseellisista selkkauksista, joissa oli käytetty erilaisia sodankäyntimenetelmiä.

Niistäkin valtioista, joista ei tehty tällaisia raportteja, tutkittiin ja kerättiin sotilaskäsikirjoja ja kansallista lainsäädäntöä. Tätä työtä helpotti Punaisen Ristin kansainvälisen komitean valtuuskuntien verkosto eri puolilla maailmaa sekä komitean kansainvälisen humanitaarisen oikeuden neuvontapalvelun laaja kansallisen lainsäädännön kokoelma.

Kansainväliset lähteet

Kansainvälisistä lähteistä valtiokäytäntöä keräsi kuusi ryhmää, joista jokainen keskittyi yhteen tutkimuksen osa-alueeseen.³⁰ Nämä ryhmät tutkivat Yhdistyneiden Kansakuntien ja muiden kansainvälisten järjestöjen, kuten Afrikan unionin (aiemmin Afrikan yhtenäisyysjärjestö), Euroopan neuvoston, Persianlahden yhteistyöneuvoston, Euroopan unionin, Arabi-valtioiden liiton, Amerikan valtioiden järjestön, Islamilaisen konferenssin järjestön ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön käytäntöä. Lisäksi kerättiin kansainvälistä oikeuskäytäntöä siltä osin kuin se sisältää todisteita kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjen olemassaolosta.

Punaisen Ristin kansainvälisen komitean arkistot

Kansallisten ja kansainvälisten lähteiden täydentämiseksi Punaisen Ristin kansainvälinen komitea tutki omia arkistojaan, jotka liittyvät lähes 40 viimeaikaiseen aseelliseen selkkaukseen (joista 21 on tapahtunut Afrikassa,

²⁹ Afrikka: Algeria, Angola, Botswana, Egypti, Etelä-Afrikka, Etiopia, Nigeria, Ruanda ja Zimbabwe. Amerikan mantereet: Argentiina, Brasilia, Chile, El Salvador, Kanada, Kolumbia, Kuuba, Nicaragua, Peru, Uruguay ja Yhdysvallat; Aasia: Filippiinit, Indonesia, Intia, Iran, Irak, Israel, Japani, Jordania, Kiina, Korean tasavalta, Kuwait, Libanon, Malesia, Pakistan ja Syyria; Australaasia: Australia; Eurooppa: Alankomaat, Belgia, Bosnia ja Herzegovina, Espanja, Italia, Jugoslavia, Kroatia, Venäjän federaatio ja Yhdistynyt kuningaskunta.

³⁰ Erottamisperiaate: professori Georges Abi-Saab (raportoiija) ja Jean-François Quéguiner (tutkija). Erityistä suojaa nauttivat henkilöt ja kohteet: professori Horst Fischer (raportoiija) ja Gregor Schotten ja Heike Spieker (tutkijat). Erityiset sodankäyntimenetelmät: professori Theodor Meron (raportoiija) ja Richard Desgagné (tutkija). Aseet: professori Ove Bring (raportoiija) ja Gustaf Lind (tutkija). Siviiliväestön ja taistelukyvyttömien henkilöiden kohtelu: Françoise Hampson (raportoiija) ja Camille Giffard (tutkija). Täytäntöönpano: Eric David (raportoiija) ja Richard Desgagné (tutkija).

2 Amerikan mantereilla, 8 Aasiassa ja 8 Euroopassa).³¹ Nämä selkkaukset valittiin pääosin siten, että niissä oli edustettuina myös sellaisia maita, joita ei oltu käsitelty valtioiden käytäntöä koskevissa raporteissa.

Koska tutkimus siten perustuu kansallisiin, kansainvälisiin ja ja Punaisen Ristin kansainvälisen komitean lähteisiin, siinä on viitattu valtiokäytäntöön kattavasti eri puolilta maailmaa. Tämäkään tutkimus ei silti ole täydellinen. Se keskittyi erityisesti viimeisten 30 vuoden aikana esiintyneeseen käytäntöön pyrki esittämään yhteenvedon tämän päivän kansainvälisen tapaoikeuden sisällöstä, mutta myös vanhempaan käytäntöön viitattiin siltä osin kuin sillä on edelleen merkitystä.

Keskustelut asiantuntijoiden kanssa

Ensimmäisten keskustelujen yhteydessä Punaisen Ristin kansainvälinen komitea pyysi kansainvälisiä tutkimusryhmiä tuottamaan tiivistelmän, johon sisältyisi valtiokäytännön perusteella tehty alustava arvio kansainvälisen humanitaarisen tapaoikeuden säännöistä. Näistä tiivistelmistä keskusteltiin kolmessa ohjauskomitean kokouksessa Genevessä vuonna 1998. Tiivistelmät toimitettiin huolellisesti ja annettiin myös akateemisten yhteisöjen ja hallitusten asiantuntijaryhmien kommentoitaviksi eri maanosissa. Punaisen Ristin kansainvälinen komitea pyysi näitä asiantuntijoita henkilökohtaisesti osallistumaan kahteen ohjauskomitean kokoukseen Genevessä vuonna 1999, tarkoituksessa arvioida kerättyä käytäntöä ja kiinnittää huomiota myös muihin esimerkkeihin käytännöstä, joka mahdollisesti olisi syytä ottaa huomioon.³²

³¹ Afrikka: Angola, Burundi, Djibouti, Eritrea-Jemen, Etiopia (1973-1994), Kongon demokraattinen tasavalta, Liberia, Mosambik, Namibia, Nigeria-Kamerun, Ruanda, Senegal, Senegal-Mauritania, Sierra Leone, Somalia, Somalia-Etiopia, Sudan, Tšad, Tšad-Libya, Uganda ja Länsi-Sahara. Amerikan mantereet: Guatemala ja Meksiko. Aasia: Afganistan, Intia (Jammu ja Kashmir), Jemen, Jemen-Eritrea (myös Afrikan kohdalla), Kamputsea, Papua Uusi Guinea, Sri Lanka ja Tadžikistan. Eurooppa: Armenia-Azerbaidžan (Vuoristo-Karabah), Georgia (Abhasia) entinen Jugoslavia (Jugoslavian selkkaus 1991-1992, Bosnian ja Herzegovinan selkkaus 1992-1996, Kroatian selkkaus (Krajina) 1992-1995) Kypros, Turkki ja Venäjän federaatio (Tsetsenia).

³² Seuraavat akateemisten yhteisöjen ja hallitusten asiantuntijaryhmien edustajat osallistuivat keskusteluihin: Abdallah Ad-Douri (Irak), Paul Berman (Yhdistynyt kuningaskunta), Sadi Çaycý (Turkki), Michael Cowling (Etelä-Afrikka), Edward Cummings (Yhdysvallat), Antonio de Icaza (Meksiko), Yoram Dinstein (Israel), Jean-Michel Favre (Ranska), William Fenrick (Kanada), Dieter Fleck (Saksa), Juan Carlos Gómez Ramírez (Kolumbia), Jamshed A. Hamid (Pakistan), Arturo Hernández-Basave (Meksiko), Ibrahim Idriss (Etiopia), Hassan Kassem Jouni (Libanon), Kenneth Keith (Uusi Seelanti), Githu Muigai (Kenia), Rein Müllerson (Viro), Bara Niang (Senegal), Mohamed Olwan (Jordania), Raul C. Pangalangan (Filippiinit), Stelios Perrakis (Kreikka), Paulo Sergio Pinheiro (Brasilia), Arpád Prandler (Unkari), Pemmaraju Sreenivasa Rao (Intia), Camilo Reyes Rodríguez (Kolumbia), Itse E. Sagay (Nigeria), Harold Sandoval (Kolumbia), Somboon Sangianbut (Thaimaa), Marat A. Sarsembayev (Kazakstan), Muhammad Aziz Shukri (Syyria), Parlaungan Sihombing (Indonesia), Geoffrey James Skillen (Australia), Guoshun Sun (Kiina), Bakhtyar Tuzmukhamedov (Venäjä) ja Karol Wolfke (Puola).

Raportin kirjoittaminen

Lopullinen raportti perustui ohjauskomitean arvioon, jonka akateemisten yhteisöjen ja hallitusten asiantuntijaryhmä oli tarkistanut. Tutkimusraportin kirjoittajat kävivät käytännön esimerkit uudelleen läpi, arvioivat tapaoikeuden olemassaoloa, tarkistivat muotoilut ja sääntöjen järjestyksen, sekä laativat kommentaarit. Nämä tekstiluonnokset annettiin ohjauskomitealle, akateemisten yhteisöjen ja hallitusten asiantuntijaryhmälle sekä Punaisen Ristin kansainvälisen komitean oikeudelliselle yksikölle kommentoitavaksi. Teksti viimeisteltiin saatujen kommenttien perusteella.

Tutkimustulosten tiivistelmä

Suurimman osan Geneven yleissopimusten määräyksistä, mukaan lukien niiden yhteinen 3 artikla, katsotaan olevan kansainvälistä tapaoikeutta.³³ Kun lisäksi otetaan huomioon se, että Geneven yleissopimuksilla on 192 osapuolta, niiden määräykset ovat lähes kaikkia valtioita sitovaa valtiosopimusoikeutta. Tästä syystä tutkimuksen kohteena ei ollut Geneven yleissopimusten tapaoikeudellinen luonne, vaan se kohdistui sellaisiin valtiosopimuksiin, joita ei ole ratifioitu maailmanlaajuisesti, erityisesti Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjoihin, Haagin yleissopimukseen kulttuuriomaisuuden suojelemisesta ja eräisiin aseiden käyttöä koskeviin erityissopimuksiin.

Jäljempänä olevan kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjen kuvauksen tarkoituksena ei ole selittää, miksi näiden sääntöjen katsotaan olevan tapaoikeutta, eikä kuvaukseen myöskään sisälly katsausta siihen käytäntöön, jonka perusteella johtopäätös on tehty. Perustelut sille, miksi tietyt säännöt katsotaan tapaoikeudeksi, sisältyvät tutkimuksen I osaan, ja katsaus niitä vastaavaan käytäntöön sisältyy II osaan.

Kansainväliset aseelliset selkkaukset

Sen lisäksi, että ensimmäinen lisäpöytäkirja kodifioi jo olemassa olleita kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjä, se loi myös pohjaa uusille ta-

³³ International Court of Justice, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, op. cit. (viite 8), s. 257-258, §§ 79 ja 82 (Geneven yleissopimusten osalta), ja *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, op. cit. (viite 12), s. 114, § 218 (yhteisen 3 artiklan osalta).

paoikeuden säännöille. Tutkimuksen yhteydessä kerätty käytäntö osoittaa ensimmäisen lisäpöytäkirjan voimakkaan vaikutuksen valtiokäytäntöön niin kansainvälisissä kuin valtiosisäisissäkin selkkauksissa (ks. jäljempänä). Tutkimus osoitti erityisesti, että ensimmäisen lisäpöytäkirjan peruseriaatteet on hyväksytty erittäin laajasti, laajemmin kuin sen ratifiointien lukumäärä antaisi aiheutta olettaa.

Vaikka tutkimuksessa ei pyritty määrittämään yksittäisten sopimusmääräysten tapaoikeudellista luonnetta, kävi selväksi, että monia tapaoikeuden sääntöjä vastaavat samanlaiset tai samankaltaiset valtiosopimusten määräykset. Tapaoikeudeksi katsottavia sääntöjä, joita vastaavat määräykset sisältyvät ensimmäiseen lisäpöytäkirjaan, ovat periaate eron tekemisestä siviiliväestön ja taistelijoiden sekä siviili- ja sotilaskohteiden välillä;³⁴ umpimähkäisten hyökkäysten kieltö³⁵; suhteellisuusperiaate hyökkäyksessä;³⁶ velvoite ryhtyä käytettävissä oleviin varotoimiin hyökkäyksen yhteydessä ja hyökkäyksen vaikutuksia vastaan;³⁷ velvoite kunnioittaa ja suojella lääkintähenkilöstöä ja hengellistä henkilöstöä, lääkintäyksiköitä ja -kuljetuksia,³⁸ humanitaarista avustushenkilöstöä ja humanitaarisia kohteita³⁹ sekä siviilitoimittajia⁴⁰; velvoite suojella lääkintätehtäviä,⁴¹ kieltö hyökätä puolustamattomia kohteita ja demilitarisoituja vyöhykkeitä vastaan,⁴² velvoite antaa armoa ja suojaa puolustuskyvyttömälle viholliselle,⁴³ näлкиinnyttämisen kieltö;⁴⁴ kieltö hyökätä siviiliväestön eloonjäämisen kannalta välttämättömiä kohteita vastaan;⁴⁵ tunnusmerkkien väärinkäytön ja petollisuuden kieltö;⁴⁶ velvoite kunnioittaa siviiliväestön ja taistelukyvyttömien henkilöiden suojan perustakeita;⁴⁷ velvoite selvittää kadonneet henkilöt;⁴⁸ sekä naisten ja lasten oikeus erityissuojeluun.⁴⁹

³⁴ Ks. Customary International Law, op. cit. (viite 4), Vol. I, Rules 1 and 7.

³⁵ Ibid., Rules 11-13.

³⁶ Ibid., Rule 14.

³⁷ Ibid., Rules 15-24.

³⁸ Ibid., Rules 25 and 27-30.

³⁹ Ibid., Rules 31-32.

⁴⁰ Ibid., Rule 34.

⁴¹ Ibid., Rule 26.

⁴² Ibid., Rules 36-37.

⁴³ Ibid., Rules 46-48.

⁴⁴ Ibid., Rule 53.

⁴⁵ Ibid., Rule 54.

⁴⁶ Ibid., Rules 57-65.

⁴⁷ Ibid., Rules 87-105.

⁴⁸ Ibid., Rule 117.

⁴⁹ Ibid., Rules 134-137.

Valtionsisäiset aseelliset selkkaukset

Muutaman viime vuosikymmenen ajalta on huomattava määrä esimerkkejä käytännöstä, jossa valtionsisäisissä aseellisissa selkkauksissa on vedottu kansainvälisen humanitaariseen oikeuteen. Käytännöllä on ollut huomattava vaikutus tällaisiin selkkauksiin sovellettavan tapaoikeuden kehittämiseen. Ensimmäisen lisäpöytäkirjan tavoin toinen lisäpöytäkirja on vaikuttanut laajalti käytäntöön ja tästä syystä monien sen määräysten katsotaan nyt olevan osa kansainvälistä tapaoikeutta. Tapaoikeudeksi katsottavia sääntöjä, joita vastaavat määräykset sisältyvät toiseen lisäpöytäkirjaan, ovat kielto hyökätä siviiliväestöä vastaan;⁵⁰ velvoite kunnioittaa ja suojella lääkintähenkilöstöä ja hengellistä henkilöstöä, lääkintäyksiköitä ja -kuljetuksia;⁵¹ velvoite suojella lääkintätehtäviä;⁵² nälkiinnyttämisen kielto;⁵³ kielto hyökätä siviiliväestön eloonjäämisen kannalta välttämättömiä kohteita vastaan;⁵⁴ velvoite kunnioittaa siviiliväestön ja taistelukyvyttömien henkilöiden suojan perustakeita;⁵⁵ velvoite etsiä ja kunnioittaa sekä suojella haavoittuneita, sairaita ja haaksirikkoutuneita henkilöitä;⁵⁶ velvoite etsiä ja suojella kuolleita henkilöitä;⁵⁷ velvoite suojella vapautensa menettäneitä henkilöitä;⁵⁸ väestön pakkosiirron kielto;⁵⁹ naisten ja lasten oikeus erityissuojeluun.⁶⁰

Kansainvälisen humanitaarisen tapaoikeuden merkittävin anti valtionsisäisten aseellisten selkkausten sääntelyyn on kuitenkin se, että tapaoikeuden säännöt ovat toisen lisäpöytäkirjan määräyksiä kattavampia. Itse asiassa käytäntö on luonut huomattavan määrän tapaoikeuden sääntöjä, jotka ovat yksityiskohtaisempia kuin toisen lisäpöytäkirjan usein yleisluontoiset määräykset. Käytäntö on siten täyttänyt merkittäviä aukkoja valtionsisäisten selkkausten sääntelyssä.

Toisen lisäpöytäkirjan määräykset ovat yleisluontoisia esimerkiksi viholisuuksien toteuttamisen osalta. Sen 13 artiklan mukaan “siviiliväestö ja

⁵⁰ Ibid., Rule 1.

⁵¹ Ibid., Rules 25 and 27-30.

⁵² Ibid., Rule 26.

⁵³ Ibid., Rule 53.

⁵⁴ Ibid., Rule 54.

⁵⁵ Ibid., Rules 87-105.

⁵⁶ Ibid., Rules 109-111.

⁵⁷ Ibid., Rules 112-113.

⁵⁸ Ibid., Rules 118-119, 121 and 125.

⁵⁹ Ibid., Rule 129.

⁶⁰ Ibid., Rules 134-137.

siviilihenkilöt eivät saa joutua aseellisen toiminnan kohteeksi. [...] Siviilihenkilöt nauttivat tämän osan mukaista suojelua, paitsi osallistuessaan suoranaisesti vihollisuuksiin”. Toisin kuin ensimmäinen lisäpöytäkirja, toinen lisäpöytäkirja ei sisällä erityisiä erottamisperiaatetta ja suhteellisuusvaatimusta koskevia määräyksiä ja määritelmiä.

Vihollisuuksien toteuttamiseen liittyvien toisen lisäpöytäkirjan määräysten puutteita on kuitenkin laajalti korvannut valtiokäytäntö, jonka yhteydessä on kehittynyt ensimmäisen lisäpöytäkirjan määräyksiä vastaavia, mutta valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavia sääntöjä. Näihin kuuluvat vihollisuuksien toteuttamista koskevat peruseriaatteet sekä säännöt erityistä suojelua nauttivista henkilöistä ja kohteista ja erityisistä sodankäyntimenetelmistä.⁶¹

Samalla tavalla toiseen lisäpöytäkirjaan sisältyy ainoastaan yleisluonteinen määräys humanitaarisen avun antamisesta sitä tarvitsevalle siviiliväestölle. Sen 18 artiklan 2 kappaleen mukaan, “jos siviiliväestö joutuu kärsimään kohtuuttomasti elintärkeiden tarvikkeiden [...] puutteesta, siviiliväestön hyväksi on aloitettava asianomaisen korkean sopimuspuolen suostumuksella pelkästään humanitaariset ja puolueettomat avustustoimenpiteet, jotka eivät kohdistu kehenkään epäsuopeaa erottelua”. Toisin kuin ensimmäinen lisäpöytäkirja, toinen lisäpöytäkirja ei sisällä erityisiä määräyksiä, jotka edellyttäisivät humanitaarisen avustushenkilöstön ja humanitaaristen kohteiden kunnioittamista tai velvoittaisivat selkkauksen osapuolet sallimaan ja helpottamaan humanitaarisen avun nopeaa ja esteetöntä toimittamista sitä tarvitsevalle siviiliväestölle, tai varmistamaan valtuutetun humanitaarisen avustushenkilöstön liikkumisvapauden, vaikka tällaisten vaatimusten voidaan katsoa implisiittisesti sisältyvän pöytäkirjan 18 artiklan 2 kappaleeseen. Laajan, edustavan ja lähes yhdenmukaisen käytännön kautta näistä periaatteista on kuitenkin tullut osa kansainvälistä tapaoikeutta, jota sovelletaan sekä kansainvälisiin että valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin.

Tässä yhteydessä on syytä huomata, että vaikka molempien lisäpöytäkirjojen mukaan selkkauksen osapuolten suostumus humanitaaristen avustusope-

⁶¹ Ks. esim. Rules 7-10 (eron tekeminen siviili- ja sotilaskohteiden välillä), Rules 11-13 (umpimähkäiset hyökkäykset), Rule 14 (hyökkäyksen suhteellisuusvaatimus), Rules 15-21 (varotoimet hyökkäyksen aikana), Rules 22-24 (varotoimet hyökkäyksen vaikutusten varalta), Rules 31-32 (humanitaarinen avustushenkilöstö ja humanitaariset kohteet), Rule 34 (siviiliväestöön kuuluvat toimittajat), Rules 35-37 (suojausohjeet), Rules 46-48 (armon kieltäminen), Rules 55-56 (oikeus humanitaariseen apuun) ja Rules 57-65 (petollisuus).

raatioiden toteuttamiselle on tarpeen,⁶² useimmissa tutkimuksen yhteydessä kerätyissä käytännön esimerkeissä tätä vaatimusta ei mainita. On kuitenkin selvää, että humanitaariset järjestöt eivät voi toimia ilman kohdemaan suostumusta. Suostumusta ei saa kieltäytyä antamasta mielivaltaisin perustein. Selkkauksen osapuoli on velvoitettu antamaan suostumuksensa, jos siviiliväestön on todettu olevan nälänhädässä ja puolueettomasti ja ilman syrjintää toimivan humanitaarisen järjestön pystyvän korjaamaan tilanteen.⁶³ Vaikka avusta ei voida kieltäytyä mielivaltaisin perustein, käytännössä on kuitenkin tunnustettu selkkauksen osapuolen oikeus valvoa avustusoperaatiota sekä se, että humanitaarisen avustushenkilöstön on noudatettava voimassa olevaa kansallista maahantulolainsäädäntöä ja turvallisuusmääräyksiä.

Lisäselvitystä vaativat kysymykset

Tutkimus paljasti myös useita kysymyksiä, joiden suhteen käytäntö ei ole selkeää. Esimerkiksi valtiosisäisissä aseellisissa selkkauksissa käytäntö on epäselvää sen suhteen, katsotaanko aseellisten vastarintaryhmien jäsenet asevoimien jäseniksi vai siviiliväestöksi, vaikka kansainvälisten aseellisten selkkausten yhteydessä taistelijoiden ja siviiliväestön käsitteet on selkeästi määritelty.⁶⁴ Erityisesti on epäselvää, ovatko aseellisten vastarintaryhmien jäsenet siviilihenkilöitä, jotka menettävät suojansa hyökkäystä vastaan osallistuessaan välittömästi vihollisuuksiin, vai onko hyökkäys tällaisten ryhmien jäseniä vastaan joka tapauksessa sallittu. Selkeyden puute heijastuu myös valtiosopimusoikeuteen. Esimerkiksi toinen lisäpöytäkirja ei sisällä siviilihenkilöiden tai siviiliväestön määritelmää, vaikka näitä käsitteitä käytetään useissa sen määräyksissä.⁶⁵ Myöhemmissä valtiosisäisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavissa valtiosopimuksissa näitä käsitteitä käytetään vastaavasti määrittelemättä niitä.⁶⁶

Tähän ongelmaan liittyy läheisesti toinenkin epäselvyys, jolla on vaikutusta sekä kansainvälisissä että valtiosisäisissä aseellisissa selkkauksissa,

⁶² Ks. ensimmäisen lisäpöytäkirjan 70 artiklan 1 kappale ja toisen lisäpöytäkirjan 18 artiklan 2 kappale.

⁶³ Ks. Yves Sandoz, Christophe Swinarski, Bruno Zimmerman (eds.), *Commentary on the Additional Protocols*, ICRC, Geneva, 1987, § 4885; ks. myös § 2805.

⁶⁴ Ks. *Customary International Humanitarian Law*, op. cit. (viite 4), Vol. I, sääntö 3 (taistelijat), sääntö 4 (asevoimat) ja sääntö 5 (siviilihenkilöt ja siviiliväestö).

⁶⁵ Toinen lisäpöytäkirja, 13-15 artikla ja 17-18 artikla.

⁶⁶ Ks. esim. muutettu toinen lisäpöytäkirja tiettyjen tavanomaisten aseiden käytön kiellosta tehtyyn yleissopimukseen, 3 artiklan 7-11 kappale; kolmas lisäpöytäkirja tiettyjen tavanomaisten aseiden käytön kiellosta tehtyyn yleissopimukseen, 2 artikla; Ottawan yleissopimus henkilömiinojen kieltämisestä, johdanto; Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntö, 8 artiklan 2 kappaleen e kohdan i, iii ja viii alakohta.

nimittäin “välittömän vihollisuuksiin osallistumisen” käsitteen määrittelyn puuttuminen. On selvää ja kiistatonta, että siviilihenkilö menettää suojansa hyökkäystä vastaan, jos hän käyttää aseita tai muita väkivaltaisia keinoja vihollisen joukkojen jäseniä tai omaisuutta vastaan. Kerätty käytäntö ei kuitenkaan anna sanottavasti viitteitä siitä, miten “välittömän osallistumisen” käsitettä tulisi tulkita. Tältä osin saatetaan esimerkiksi vain todeta, että välitöntä osallistumista tulee arvioida tapauskohtaisesti tai että välitön osallistuminen vihollisuuksiin johtaa siihen, että siviilihenkilö menettää suojansa hyökkäystä vastaan. Tähän liittyy myös kysymys siitä, miten henkilön asema määritetään epäselvässä tapauksessa. Näiden epäselvien kysymysten vuoksi ICRC pyrkii selvittämään välittömän osallistumisen käsitettä asiantuntijakokouksissa, jotka aloitettiin vuonna 2003.⁶⁷

Myös hyökkäyksen suhteellisuusvaatimuksen tarkka soveltamisala ja soveltaminen herättää kysymyksiä. Vaikka tutkimus osoitti, että tällä periaatteella on laaja tuki, tutkimus ei täsmentänyt sen enempää kuin valtiosopimuksetkaan sotilaallisen edun suhdetta siviiliväestön menetyksiin.

Eräitä vihollisuuksiin liittyviä kysymyksiä

Geneven yleissopimusten ensimmäiseen ja toiseen lisäpöytäkirjaan otettiin mukaan määräys, joka kieltää hyökkäykset vaarana olevia voimia sisältäviä laitoksia tai rakennelmia vastaan myös silloin, kun ne ovat sotilaskohteita, jos hyökkäyksestä voi aiheutua vaarana olevien voimien päästöjä ja niistä johtuvia vakavia siviiliväestön menetyksiä.⁶⁸ Vaikka ei ole selvää onko näistä määräyksistä tullut myös osa tapaoikeutta, käytäntö on osoittanut, että valtiot ovat tietoisia uhkaavista vakavista menetyksistä, joita edellä tarkoitettuja laitoksia tai rakennelmia vastaan hyökätään niiden ollessa sotilaskohteita. Toisin sanoen valtiot ovat hyväksyneet sen, että missä tahansa aseellisessa selkkauksessa on noudatettava erityistä huolellisuutta vaarana olevien voimien päästöjen ja niistä johtuvien siviiliväestön vakavien menetysten välttämiseksi, ja tämän vaatimuksen katsotaan olevan osa kaikkiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavaa tapa-oikeutta.

⁶⁷ Ks. esim. Direct Participation in Hostilities under International Humanitarian Law, Report prepared by the International Committee of the Red Cross, Geneva, September 2003 (www.icrc.org).

⁶⁸ Ensimmäisen lisäpöytäkirjan 56 artiklan 1 kappale (jota seuraavat kuitenkin poikkeukset 2 kappaleessa) ja toisen lisäpöytäkirjan 15 artikla (ilman poikkeuksia).

Toinen ensimmäiseen lisäpöytäkirjaan sisältyvä uusi määräys on kieltö käyttää sellaisia sodankäyntimenetelmiä ja -keinoja, joiden tarkoituksena on aiheuttaa tai joiden voidaan olettaa aiheuttavan laaja-alaisia, pitkäaikaisia ja vakavia vahinkoja luonnolliselle ympäristölle. Tämä kieltö on sittemmin saanut valtiokäytännössä niin laajan tuen, että siitä on tullut osa tapaoikeutta, vaikka osa valtioista onkin jatkuvasti katsonut, että sääntöä ei sovelleta ydinaseisiin ja ettei se sido näitä valtioita ydinaseiden osalta.⁶⁹ Tämän säännön lisäksi tutkimuksessa todettiin, että luonnollisen ympäristön katsotaan olevan siviilikohde ja sitä suojaavat muiden siviilikohdeiden tavoin erottamisperiaate ja suhteellisuusvaatimus sekä varotoimiin ryhtymistä koskeva vaatimus hyökkäyksen aikana. Tämä tarkoittaa sitä, että mihinkään luonnollisen ympäristön osaan ei saa hyökätä, jollei se ole sotilaskohde, ja että kielletty on myös sellainen sotilaskohteeseen kohdistuva hyökkäys, jonka voidaan olettaa aiheuttavan ympäristölle liiallista vahinkoa verrattuna odotettavissa olevaan konkreettiseen ja välittömään sotilaalliseen hyötyyn. *Nuclear Weapons* -tapauksessa antamassaan neuvoo-antavassa lausunnossa Kansainvälinen tuomioistuin totesi, että “valtioiden on otettava ympäristönäkökohdat huomioon arvioidessaan oikeutettujen sotilaallisten tavoitteiden saavuttamisen kannalta tarpeellisia ja suhteellisia toimia”.⁷⁰ Lisäksi selkkauksen osapuolten on ryhdyttävä kaikkiin käytettävissään oleviin varotoimiin vihollisuuksien aikana ympäristölle aiheutuvien vahinkojen välttämiseksi tai ainakin sen varmistamiseksi, että vahingot ovat mahdollisimman vähäisiä. Se, että tiettyjen sotatoimien ympäristövaikutuksista ei ole tieteellistä näyttöä, ei vapauta selkkauksen osapuolta velvoitteesta ryhtyä varotoimiin.⁷¹

On myös kysymyksiä, joita ei sellaisenaan säännellä Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjoilla. Ne eivät esimerkiksi sisällä nimenomaista määräystä rauhanturvaamistehtäviin osallistuvan henkilöstön ja näihin tehtäviin liittyvien kohteiden suojelusta. Käytännössä niille on kuitenkin annettu suojaa hyökkäystä vastaan samalla tavoin kuin siviiliväestölle ja -kohteille. Tämän seurauksena valtiokäytännössä on kehittynyt sääntö, joka kieltää hyökkäyksen kohdistamisen henkilöstöön, joka osallistuu rauhanturvaamistehtäviin Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan mukaisesti, tai rauhanturvaamistehtäviin liittyvään kohteeseen, mikäli tällai-

⁶⁹ Ks. Customary International Humanitarian Law, op. cit. (viite 4), Vol. I, Rule 45.

⁷⁰ International Court of Justice, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, op. cit. (viite 8), § 30.

⁷¹ Ks. Customary International Humanitarian Law, op. cit. (viite 4), Vol. I, Rule 44.

nen henkilöstö tai kohde on oikeutettu siviilihenkilöille tai siviilikohteille myönnettävään suojaan kansainvälisen humanitaarisen oikeuden nojalla. Tällainen sääntö on sisällytetty Kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntöön ja se on osa kaikenlaisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavaa kansainvälistä tapaoikeutta.⁷²

Eräisiin vihollisuuksiin liittyviin kysymyksiin sovelletaan Haagin sääntöjä. Näitä sääntöjä on jo pitkään pidetty osana kansainvälisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavaa tapaoikeutta.⁷³ Osa säännöistä on kuitenkin hyväksytty myös valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavaksi tapaoikeudeksi. Valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin sovelletaan esimerkiksi vakiintuneita kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjä, jotka kieltävät vastapuolen omaisuuden tuhoamisen ja takavarikon, jollei se sotilaallisista syistä välttämätöntä, sekä ryöstämisen. Ryöstämisellä tarkoitetaan vihollisen yksityisomaisuuden ottamista voimakeinoin yksityiseen tai henkilökohtaiseen käyttöön.⁷⁴ Kumpikaan kielloista ei kuitenkaan vaikuta tapaoikeuden sääntöön, jonka mukaan selkkauksen osapuolet voivat sotasaaliina takavarikoida vastapuolelle kuuluvia sotilaskäyttöön tarkoitettuja varusteita.

Kansainvälisen tapaoikeuden mukaan päälliköt voivat pitää keskenään rauhanomaisesti yhteyttä millä tahansa viestintäkeinolla, mutta tällaisen yhteydenpidon on perustuttava vilpittömään mieleen. Käytäntö näyttäisi osoittavan, että yhteydenpito voi tapahtua käyttäen viestinviejiä, mutta myös muilla keinoilla, kuten puhelimen ja radion avulla. Viestinviejä on selkkauksen osapuolta edustava henkilö, joka on valtuutettu yhteydenpitoon toisen selkkauksen osapuolen kanssa ja joka tämän vuoksi nauttii koskemattomuutta. Perinteinen tapa ilmaista olevansa viestinviejä, eli eteneminen valkoisen lipun turvin, on katsottu yhä voimassa olevaksi. Lisäksi tunnustetaan käytäntö, jonka mukaan osapuolet voivat turvautua kolmanteen osapuoleen yhteydenpidon helpottamiseksi, esimerkiksi sijastaan toimivaan suojeluvalltaan tai riippumattomaan ja puolueettomaan humanitaariseen järjestöön, erityisesti Punaisen Ristin kansainväliseen komiteaan, mutta myös hallitustenväliseen järjestöön tai rauhanturvajouk-

⁷² Ibid., Rule 33.

⁷³ Ks. esim. International Military Tribunal at Nuremberg, Case of the Major War Criminals, Judgment, 1 October 1946, Official Documents, Vol. I, s. 253-254.

⁷⁴ Ks. Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimivaltaan kuuluvien rikosten määritelmien tulkintaohjeet, ryöstäminen sotarikoksena (perussäännön 8 artiklan 2 kappaleen b kohdan xvi alakohta ja e kohdan v alakohta).

koihin. Kerätty käytäntö osoittaa, että eräät laitokset ja järjestöt ovat toimineet neuvottelujen välittäjinä sekä kansainvälisissä että valtionsisäisissä aseellisissa selkkauksissa, ja että tämä käytäntö on yleisesti hyväksytty. Viestinviejiä koskevat säännöt perustuvat Haagin sääntöihin ja niiden on jo pitkään katsottu olevan osa kansainvälisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavaa tapaoikeutta. Viimeisten 50 vuoden käytännön perusteella niistä on tullut myös osa valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavaa tapaoikeutta.⁷⁵

Käytännön perusteella on erotettavissa kaksi kulttuuriomaisuuden suojeleluun sovellettavaa oikeudellista sääntökokonaisuutta. Ensimmäinen niistä perustuu Haagin sääntöihin ja edellyttää, että sotatoimissa on noudatettava erityistä huolellisuutta, jotta vältetään vahingon aiheuttaminen hengelliseen, taide-, tiede-, koulutus- tai hyväntekeväisyystarkoitukseen käytettäville rakennuksille sekä historiallisille muistomerkeille, jos ne eivät ole sotilaskohteita. Tähän kokonaisuuteen sisältyy myös tällaisten rakennusten ja muistomerkkien kaappauksen tai tuhoamisen ja niiden tahallisen vahingoittamisen kieltö. Sen lisäksi, että näiden sääntöjen on jo pitkään katsottu olevan osa kansainvälisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavaa tapaoikeutta, ne on hyväksytty myös valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin sovellettavaksi tapaoikeudeksi.

Toinen sääntökokonaisuus perustuu vuonna 1954 tehdyn kulttuuriomaisuuden suojelua koskevan Haagin yleissopimuksen erityismääräyksiin, jotka suojelevat “omaisuutta, joka on erittäin merkittävää jokaisen kansakunnan kulttuuriperinnölle” ja joissa on otettu käyttöön erityinen tunnusmerkki tällaisen omaisuuden merkitsemiseksi. Nykyinen tapaoikeus edellyttää, että tällaiseen omaisuuteen ei saa kohdistaa hyökkäystä eikä omaisuutta saa käyttää sellaiseen tarkoitukseen, joka todennäköisesti altistaa sen tuholle tai vahingoille, jollei se ole sotilaallisista syistä välttämätöntä. Sääntökokonaisuus sisältää myös jokaisen kansakunnan kulttuuriperinnön kannalta erittäin merkittävän omaisuuden kaikenlaisen varastamisen, ryöstön tai kaappauksen ja kaikenlaisen tällaisen omaisuuden hävityksen kiellon. Nämä kiellot vastaavat Haagin yleissopimuksen määräyksiä ja osoittavat miten yleissopimus on vaikuttanut kulttuuriomaisuuden suojeleluun koskevaan valtiokäytäntöön.

⁷⁵ Ks. Customary International Humanitarian Law, op. cit. (viite 4), Vol. I, Rules 67-69.

Aseet

Liiallisia vammoja tai tarpeetonta kärsimystä aiheuttavien aseiden sekä umpimähkäistä tuhoa aiheuttavien aseiden käytön kiellon on katsottu olevan tapaoikeuden sääntö, joka koskee kaikkia aseellisia konflikteja. Näiden periaatteiden lisäksi ja suureksi osaksi niiden perusteella on kielletty eräiden aseiden käyttö (tai tietynlainen käyttö) kansainvälisen tapaoikeuden nojalla. Näitä aseita ovat myrkyt ja myrkytetyt aseet; biologiset aseet; kemialliset aseet; mellakantorjunta-aineet sodankäyntimenetelmänä; tuho-laistentorjunta-aineet sodankäyntimenetelmänä;⁷⁶ ihmisruumiissa helposti laajenevat tai litistyvät luodit; ihmisen ruumiissa räjähtävien luotien käyttö ihmisiä vastaan; aseet, joiden pääasiallinen vaikutus perustuu vammojen aiheuttamiseen osilla, jotka eivät ole havaittavissa ihmisen ruumiissa röntgensäteillä; sala-ansojen käyttö siten, että ne liittyvät tai ovat yhteydessä kohteisiin tai henkilöihin, jotka nauttivat erityissuojelua kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mukaisesti, tai sellaisiin kohteisiin, jotka todennäköisesti houkuttelevat siviiliväestöä; sekä laseraseet, jotka on erityisesti suunniteltu siten, että niiden yksinomaisena tai yhtenä taisteluominaisuutena on pysyvän sokeuden aiheuttaminen vahvistamattomalle näölle.

Eräisiin aseisiin, jotka eivät sinänsä ole kiellettyjä tapaoikeuden nojalla, kohdistuu rajoituksia. Tällaisia aseita ovat esimerkiksi maamiinat ja polttoaseet.

Maamiinoja käytettäessä on huolehdittava erityisesti siitä, että niiden umpimähkäiset vaikutukset ovat mahdollisimman vähäisiä. Tähän velvoitukseen sisältyy esimerkiksi periaate, jonka mukaan maamiinoja käyttävän selkkauksen osapuolen on mahdollisuuksien mukaan kirjattava tiedot niiden sijainnista. Maamiinoja käyttäneen selkkauksen osapuolen on lisäksi aktiivisten vihollisuuksien päätyttyä poistettava maamiinat tai tehtävä ne muuten siviiliväestölle vaarattomiksi, tai helpotettava niiden poistamista.

Koska Ottawan yleissopimuksen on ratifioinut yli 140 valtiota ja muutamien muiden valtioiden odotetaan ratifioivan sen lähiaikoina, suurin osa

⁷⁶ Tämä sääntö sisältää viittauksen seuraaviin kansainvälisen tapaoikeuden sääntöihin: biologisten ja kemiallisten aseiden kieltö; kieltö hyökätä sellaista kasvillisuutta vastaan, joka ei ole sotilaskohde; sellaisten hyökkäysten kieltö, jotka aiheuttaisivat siviiliväestölle ihmishenkien menetyksiä tai vammoja tai vahinkoa siviilikohteille, tai näiden yhdistelmiä, joiden voidaan olettaa olevan liiallisia verrattuna odotettavissa olevaan konkreettiseen ja välittömään sotilaalliseen hyötyyn; sekä kieltö aiheuttaa laajoja, pitkäaikaisia ja vakavia ympäristövahinkoja. Ks. *ibid.*, Rule 76.

valtioista on yleissopimuksen sitomia eikä enää käytä, tuota, varastoi tai siirrä ihmisiä vastaan käytettäviä maamiinoja. Vaikka maamiinojen käyttökielto ei olekaan osa tapaoikeutta yleissopimuksen ulkopuolisten valtioiden merkittävän päinvastaisen käytännön vuoksi, lähes kaikki nekin valtiot, jotka eivät ole Ottawan yleissopimuksen osapuolia eivätkä kannata maamiinojen välitöntä kieltoa, ovat tunnustaneet tarpeen pyrkiä ihmisiä vastaan käytettävien maamiinojenkäytön kieltämiseen.

Polttoaseiden käyttö ihmisiä vastaan on kielletty muutoin kuin siinä tapauksessa, että henkilön saattaminen taistelukyvyttömäksi ei ole mahdollista muita vähemmän vahingollisia aseita käyttäen. Polttoaseita käytettäessä on lisäksi noudatettava erityistä huolellisuutta siviiliväestölle aiheutuvien ihmishenkien menetysten ja vammojen tai siviilikohteiden vahingoittumisen välttämiseksi tai ainakin sen varmistamiseksi, että vahingot ovat mahdollisimman vähäisiä.

Useimmat näistä säännöistä vastaavat sopimusmääräyksiä, joita on alunperin sovellettu ainoastaan kansainvälisiin aseellisiin selkkauksiin. Tilanne on kuitenkin muuttunut ja esimerkiksi tiettyjen tavanomaisten aseiden käytön kieltämistä koskevan yleissopimuksen toista pöytäkirjaa sovelletaan myös valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin ja kyseistä yleissopimusta on vuonna 2001 muutettu siten, että myös valtionsisäiset aseelliset selkkaukset kuuluvat sen I-IV pöytäkirjan soveltamisalaan. Edellä tarkoitetut tapaoikeuteen perustuvat kiellot ja rajoitukset koskevat kaikkia aseellisia selkkauksia.

Kun Punaisen Ristin kansainvälinen komitea sai tehtäväkseen tutkia kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta, Kansainvälisen tuomioistuimen käsiteltävänä oli ydinaseiden käytön tai niiden käytöllä uhkaamisen kielltoa koskeva, Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen tekemä pyyntö neuvoa-antavasta lausunnosta. Tästä syystä komitea päätti, että se ei puutu tähän kysymykseen. Neuvoa-antavassa lausunnossaan Kansainvälinen tuomioistuin päätti yksimielisesti, että ”ydinaseiden käytön tai niiden käytöllä uhkaamisen tulisi myös noudattaa aseellisiin selkkauksiin sovellettavan kansainvälisen oikeuden vaatimuksia, erityisesti kansainvälisen humanitaarisen oikeuden periaatteita ja sääntöjä.”⁷⁷ Lausunto on merkittävä, kun otetaan huomioon, että osa valtioista osallistui ensimmäisen lisäpöy-

⁷⁷ International Court of Justice, *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, op. cit. (viite 8), s. 226.

täkirjan neuvotteluihin siinä käsityksessä, että pöytäkirjaa ei sovellettaisi ydinaseiden käyttöön. Tuomioistuimen mukaan vihollisuuksia koskevia sääntöjä ja yleisiä aseiden käyttöä koskevia periaatteita sovelletaan myös ydinaseiden käyttöön. Näiden periaatteiden ja sääntöjen mukaisesti tuomioistuin katsoi, että ”ydinaseiden käyttö tai niiden käytöllä uhkaaminen olisi yleensä aseellisiin selkkauksiin sovellettavien kansainvälisen oikeuden sääntöjen vastaista, ja erityisesti humanitaarisen oikeuden periaatteiden ja sääntöjen vastaista.”⁷⁸

Suojelun perustakeet

Suojelun perustakeet koskevat kaikkia siviilihenkilöitä, jotka ovat selkkauksen osapuolen vallassa ja jotka eivät tai eivät enää välittömästi osallistu vihollisuuksiin, sekä kaikkia taistelukyvyttömiä henkilöitä. Koska suojelun perustakeet ovat perustavaa laatua olevia ja kaikkia henkilöitä koskevia sääntöjä, niitä ei ole myöskään tässä tutkimuksessa eritelty ihmisryhmien perusteella.

Suojelun perustakeet ovat selkeästi osa kansainvälistä humanitaarista oikeutta, jota sovelletaan sekä kansainvälisiin että valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin. Useimmat tutkimukseen sisältyvät suojelun perustakeisiin liittyvät säännöt on ilmaistu perinteisellä humanitaarisen oikeuden kielellä, koska se ilmaisee parhaiten vastaavien tapaoikeuden sääntöjen sisällön.⁷⁹ Osa säännöistä on kuitenkin laadittu siten, että ne ilmaisevat usean samaa erityiskysymystä koskevan yksityiskohtaisen säännön oleellisimman sisällön. Tämä koskee erityisesti ilman korvausta tai hyväksikäytön tarkoituksessa teetettävän pakkotyön ja tahdonvastaisten katoamisten ja mielivaltaisen vapaudenriiston kieltoja sekä perhe-elämän kunnioitusta vaativaa sääntöä.⁸⁰

⁷⁸ Ibid. Ks. myös United Nations General Assembly, 51st session, First Committee, Statement by the International Committee of the Red Cross, UN Doc. A/C.1/51/PV.8, 18 October 1996, s. 10, joka löytyy myös julkaisusta International Review of the Red Cross, No. 316, 1997, s. 118-119 (”Punaisen Ristin kansainvälinen komitea katsoo vaikeaksi löytää perusteluja sille, miten ydinaseiden käyttö voisi olla kansainvälisen oikeuden sääntöjen mukaista”).

⁷⁹ Näitä sääntöjä ovat perustakeet siitä, että siviiliväestöä ja taistelukyvyttömiä henkilöitä kohdellaan inhimillisesti ja ilman haitallista erottelua; murhan kielto; kidutuksen, julman tai epäinhimillisen kohtelun ja ihmisarvoa loukkaavan, erityisesti nöyryyttävän ja alentavan kohtelun kielto; ruumiillisen rangaistuksen kielto; silpomisen ja lääketieteellisten tai tieteellisten kokeiden kielto; raiskauksen ja muiden seksuaalisen väkivallan muotojen kielto; kaikkien orjuuden ja orjakaupan muotojen kielto; pantivankien ottamisen kielto; ihmiskilpien käytön kielto; oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet; ryhmärangaistusten kielto; sekä vaatimus siviiliväestön ja taistelukyvyttömiä henkilöitä vakaumusten ja uskonnollisten tapojen kunnioittamisesta. Ks. Customary International Humanitarian Law, edellä oleva viite 4, Vol. I, Rules 87-94, 96-97 and 100-104.

⁸⁰ Ibid., Rules 95, 98-99 and 105.

Ihmisoikeuksien oikeudellista suojelua koskevaa käytäntöä on sisällytetty tutkimukseen ja erityisesti sen perustakeita koskevaan lukuun siltä osin, kuin käytäntö on ollut tutkimuksen kannalta oleellista. Näin meneteltiin siitä syystä, että ihmisoikeuksia koskevaa kansainvälistä oikeutta sovelletaan myös aseellisten selkkausten aikana, kuten ihmisoikeussopimuksissa nimenomaisesti todetaan, vaikka joistakin määräyksistä on tietyin edellytyksin mahdollista poiketa kansallisessa hätätilanteessa. Ihmisoikeuksien suojan ulottuminen aseellisiin selkkauksiin on vahvistettu useita kertoja valtiokäytännössä ja ihmisoikeuksien noudattamista valvovien elinten käytännössä, sekä Kansainvälisessä tuomioistuimessa.⁸¹ Viimeksi tuomioistuin on miehitetyn palestiinalaisalueen muurin rakentamisen oikeudellisia seurauksia koskevassa neuvoa-antavassa lausunnossaan vahvistanut, että ”ihmisoikeussopimusten tarjoama suoja ei lakkaa aseellisessa selkkauksessa” ja, vaikka osa oikeuksista voi kuulua yksinomaan kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tai ihmisoikeuksia koskevan kansainvälisen oikeuden soveltamisalaan, on olemassa oikeuksia, jotka ”saattavat kuulua molempien kansainvälisen oikeuden osa-alueiden alaan”.⁸² Tutkimukseen ei kuitenkaan sisälly ihmisoikeuksia koskevan tapaoikeuden arviointia. Sen sijaan ihmisoikeuksien oikeudelliseen suojeluun liittyvää käytäntöä on otettu mukaan vastaavien kansainvälisen humanitaarisen oikeuden periaatteiden tueksi samoin kuin niiden vahvistamiseksi ja selventämiseksi.

Täytäntöönpano

Eräistä kansainvälisen humanitaarisen oikeuden täytäntöönpanoa koskevista säännöistä on tullut osa kansainvälistä tapaoikeutta. Erityisesti on mainittava, että kunkin selkkauksen osapuolen on kunnioitettava humanitaarista oikeutta ja varmistettava, että sen asevoimat ja muut tosiasiallisesti sen ohjeiden mukaan tai sen määräyksestä tai valvonnassa toimivat henkilöt tai ryhmät noudattavat sitä. Tästä syystä jokaisen selkkauksen osapuolen on annettava asevoimilleen kansainvälistä humanitaarista oikeutta koskevia ohjeita. Näitä yleisiä velvoitteita lukuun ottamatta on vähemmän selvää, missä määrin muut erityiset valtioita sitovat täytäntöönpanomenetelmät sitovat myös aseellisia vastarintaryhmiä. Kansainvälinen oikeus asettaa valtioille esimerkiksi selkeän velvoitteen antaa asevoimilleen määräyksiä ja ohjeita,

⁸¹ Ks. *ibid.*, Introduction to Chapter 32, Fundamental Guarantees.

⁸² International Court of Justice, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, 9 July 2004, § 106.

jotka varmistavat humanitaarisen oikeuden kunnioituksen, mutta sama velvoite ei koske aseellisia vastarintaryhmiä. Vastaavasti valtioilla on velvollisuus järjestää tarvittaessa ja tarkoituksenmukaisella tasolla oikeudellista neuvonantoa sotilaspäälliköille kansainvälisen humanitaarisen oikeuden soveltamisesta, mutta aseellisilla vastarintaryhmillä tätä velvollisuutta ei ole.

Valtio on vastuussa myös sen syyksi luettavista humanitaarisen oikeuden rikkomuksista ja sillä on velvollisuus korvata aiheutetut menetykset tai vammat täysimääräisesti. On epäselvää, onko aseellisilla vastarintaryhmillä vastaava velvollisuus jäsentensä tekemistä rikkomuksista, ja min-kälaisia seuraamuksia tällaisesta vastuusta aiheutuisi. Kuten edellä on mainittu, aseellisten vastarintaryhmien on kuitenkin kunnioitettava kansainvälistä humanitaarista oikeutta ja niiden on toimittava ”vastuullisen johdon” alaisuudessa.⁸³ Tämän seurauksena voidaan väittää, että aseelliset vastarintaryhmät ovat vastuussa tällaisiin ryhmiin kuuluvien henkilöiden teoista. Vastuun seuraamuksista ei kuitenkaan ole selvyttä. Erityisesti on epäselvää, missä määrin aseellisilla vastarintaryhmillä on velvollisuus suorittaa täysimääräinen korvaus, vaikka monissa maissa uhrit voivatkin nostaa vahingonkorvauskanteen rikkomuksiin syyllistyneitä vastaan.

Kansainvälinen humanitaarinen tapaoikeus asettaa henkilökohtaiseen rikosoikeudelliseen vastuuseen kaikki ne henkilöt, jotka tekevät sotarikoksia, jotka antavat määräyksen sotarikoksen tekemisestä tai jotka ovat muutoin vastuussa sotarikoksista päällikön tai esimiehen asemansa perusteella. Sotarikoksia eli sotarikosten tutkintaa ja syytetoimia koskevien sääntöjen täytäntöönpano on valtioita koskeva velvoite. Valtiot voivat vapautua tästä velvoitteesta perustamalla tarkoitusta varten kansainvälisiä tai sekamuotoisia tuomioistuimia.

Johtopäätökset

Tutkimuksen tarkoituksena ei ole ollut ratkaista kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sopimusmääräysten tapaoikeudellista luonnetta, vaan eritellä niihin liittyviä laajempia asiakysymyksiä sen selvittämiseksi, mitä kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjä on johdettavissa niihin liittyvästä valtiokäytännöstä. Lyhyt katsaus eräisiin tutkimuksen johtopäätöksiin osoittaa kuitenkin, että humanitaarisen oikeuden sopimusten periaatteet ja

⁸³ Toinen lisäpöytäkirja, 1 artiklan 1 kappale.

säännöt on hyväksytty laajasti myös käytännössä ja että ne ovat vaikuttaneet voimakkaasti kansainvälisen tapaoikeuden kehitykseen. Monet näistä periaatteista ja säännöistä ovat nyt osa kansainvälistä tapaoikeutta. Tapaoikeutena ne sitovat valtioita riippumatta siitä, ovatko ne ratifioineet kyseiset sopimukset. Aseellisia vastarintaryhmiä ne sitovat silloin, kun sääntöjä sovelletaan kaikkii valtionsisäisen aseellisen selkkauksen osapuoliin.

Tutkimus osoittaa myös, että monia kansainvälisen tapaoikeuden sääntöjä sovelletaan sekä kansainvälisiin että valtionsisäisiin aseellisiin selkkauksiin, ja että valtiokäytäntö menee monelta osin pidemmälle kuin voimassa oleva valtiosopimusoikeus ja on siten laajentanut sääntöjen soveltamisalan koskemaan myös valtionsisäisiä aseellisia selkkauksia. Valtionsisäisten selkkausten osalta vihollisuuksia ja henkilöiden kohtelua koskevat tapaoikeuden säännöt ovat siten yksityiskohtaisempia ja kattavampia kuin vastaavat valtiosopimusten määräykset. Selvitettäväksi jää edelleen, ovatko nämä yksityiskohtaiset ja kattavammat säännöt humanitaarisesta ja sotilaallisesta näkökulmasta katsottuna riittäviä ja missä määrin on tarpeen kehittää sääntelyä edelleen.

Kansainvälisen humanitaarisen tapaoikeuden sääntöjen tehokas täytäntöönpano edellyttää niiden tunnetuksi tekemistä, koulutusta ja muita täytäntöönpanotoimia samalla tavalla kuin valtiosopimusoikeuden täytäntöönpano. Tapaoikeuden säännöt tulisi sisällyttää sotilaskäsikirjoihin ja kansalliseen lainsäädäntöön, sikäli kuin sitä ei ole jo tehty.

Tutkimus osoitti myös alueita, joilla oikeudelliset säännöt eivät ole selviä, ja kiinnittää huomiota kysymyksiin, jotka edellyttävät lisäselvitystä, kuten siviiliväestön määritelmä valtionsisäisissä aseellisissa selkkauksissa, välittömän osallistumisen käsite vihollisuuksissa sekä suhteellisuusperiaatteen soveltaminen.

Tähänastisten saavutusten ja jäljellä olevan työn valossa tutkimusta ei tulisi pitää päätepisteenä, vaan alkuna kehitykselle, joka voi vahvistaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden periaatteiden ja sääntöjen ymmärtämistä sekä niitä koskevaa yhteisymmärrystä. Tältä kannalta tutkimus voi luoda pohjaa monipuoliselle keskustelulle oikeuden täytäntöönpanosta, selventämisestä ja mahdollisesta kehittämisestä.

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden tapaoikeuteen perustuvat säännöt

Tämä luettelo perustuu kansainvälistä humanitaarista tapaoikeutta koskevan tutkimuksen I osan johtopäätöksiin. Koska tutkimuksen tarkoituksena ei ollut ratkaista kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sopimusmääräysten tapaoikeudellista luonnetta, se ei välttämättä noudata voimassa olevien valtiosopimusten rakennetta. Sääntöjä sovelletaan kaikkiin selkkauksiin, jollei niiden yhteydessä toisin mainita.

Erottamisperiaate

Eron tekeminen siviiliväestön ja taistelijoiden välillä

Sääntö 1. Selkkauksen osapuolten on aina tehtävä ero siviiliväestön ja taistelijoiden välillä. Hyökkäyksen saa kohdistaa ainoastaan taistelijoihin. Hyökkäystä ei saa kohdistaa siviiliväestöön.

Sääntö 2. Sellainen väkivallan käyttö tai väkivallalla uhkaaminen, jonka ensisijaisena tarkoituksena on levittää kauhua siviiliväestön keskuudessa, on kielletty.

Sääntö 3. Taistelijoilla tarkoitetaan kaikkia selkkauksen osapuolen asevoimien jäseniä, lukuun ottamatta lääkintähenkilöstöä ja hengellistä henkilöstöä. [soveltuu vain kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 4. Selkkauksen osapuolen asevoimilla tarkoitetaan kaikkia järjestäytyneitä aseistettuja joukkoja, ryhmiä ja yksiköitä, joiden päällystö on alaistensa toiminnasta vastuussa kyseiselle osapuolelle. [soveltuu vain kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 5. Siviiliväestöllä tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät ole asevoimien jäseniä. Siviiliväestö koostuu kaikista siviilihenkilöistä.

Sääntö 6. Siviiliväestöä suojellaan hyökkäyksiltä, paitsi jos ja niin kauan kun se osallistuu välittömästi vihollisuuksiin.

Eron tekeminen siviili- ja sotilaskohteiden välillä

Sääntö 7. Selkkauksen osapuolten on aina tehtävä ero siviili- ja sotilaskohteiden välillä. Hyökkäyksen saa kohdistaa ainoastaan sotilaskohteisiin. Hyökkäystä ei saa kohdistaa siviilikohteisiin.

Sääntö 8. Siltä osin kuin kyse on kohteista, sotilaskohteilla tarkoitetaan pelkästään niitä kohteita, jotka luonteensa, sijaintinsa, tarkoituksensa tai käyttönsä vuoksi vaikuttavat tehokkaasti sotatoimiin ja joiden tuhoaminen kokonaan tai osittain, tai joiden valtaus tai toimintakyvyttömäksi tekeminen tarjoaa vallitsevissa olosuhteissa selvän sotilaallisen edun.

Sääntö 9. Siviilikohteilla tarkoitetaan kaikkia niitä kohteita, jotka eivät ole sotilaskohteita.

Sääntö 10. Siviilikohteita suojellaan hyökkäyksiltä, paitsi jos ja niin kauan, kun ne ovat sotilaskohteita.

Umpimähkäiset hyökkäykset

Sääntö 11. Umpimähkäiset hyökkäykset ovat kiellettyjä.

Sääntö 12. Umpimähkäisillä hyökkäyksillä tarkoitetaan sellaisia hyökkäyksiä,

- a) joita ei ole kohdistettu tiettyyn sotilaskohteeseen,
- b) joissa käytetään taistelumenetelmiä tai -keinoja, joita ei voida kohdistaa tiettyyn sotilaskohteeseen, tai
- c) joissa käytetään taistelumenetelmiä tai -keinoja, joiden vaikutuksia ei voida rajoittaa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden edellyttämällä tavalla,

ja jotka tämän seurauksena kussakin yksittäistapauksessa kohdistuvat sotilaskohteisiin ja siviilikohteisiin ilman eroa.

Sääntö 13. Pommitushyökkäykset sellaisin menetelmin tai keinoin, jotka kohtelevat yhtenä sotilaskohteena useaa selvästi erillistä ja toisistaan erillään olevaa sotilaskohdetta, jotka sijaitsevat kaupungissa, kylässä tai muussa vastaavassa siviiliväestöä tai siviilikohteita sisältävässä paikassa, ovat kiellettyjä.

Hyökkäyksen suhteellisuusvaatimus

Sääntö 14. Hyökkäyksen käynnistäminen on kielletty, jos sen voidaan olettaa aiheuttavan sellaisia ihmishenkien menetyksiä tai vammoja siviiliväestölle tai vahinkoa siviilikohteille, tai näiden yhdistelmiä, jotka olisivat liiallisia verrattuna odotettavissa olevaan konkreettiseen ja välittömään sotilaalliseen hyötyyn.

Varotoimet hyökkäyksen aikana

Sääntö 15. Sotatoimien yhteydessä on jatkuvasti huolehdittava siviiliväestön, siviilihenkilöiden ja siviilikohteiden säästämistä. Siviiliväestölle aiheutuvien ihmishenkien menetysten ja vammojen ja siviilikohteiden vahingoittumisen välttämiseksi tai ainakin sen varmistamiseksi, että vahingot ovat mahdollisimman vähäisiä, on ryhdyttävä kaikkiin käytettävissä oleviin varotoimiin.

Sääntö 16. Kunkin selkkauksen osapuolen on kaikin käytettävissä olevin keinoin varmistettava, että hyökkäyksen kohteet ovat sotilaskohteita.

Sääntö 17. Kunkin selkkauksen osapuolen on ryhdyttävä kaikkiin käytettävissä oleviin varotoimiin taistelumenetelmien ja -keinojen valinnassa siviiliuhrien, siviiliväestön vammojen ja siviilikohteiden vahingoittumisen välttämiseksi tai ainakin sen varmistamiseksi, että vahingot ovat mahdollisimman vähäisiä.

Sääntö 18. Kunkin selkkauksen osapuolen on kaikin käytettävissä olevin keinoin arvioitava, voidaanko hyökkäyksen olettaa aiheuttavan sellaisia ihmishenkien menetyksiä tai vammoja siviiliväestölle tai vahinkoa siviilikohteille, tai näiden yhdistelmiä, jotka olisivat liiallisia verrattuna odotettavissa olevaan konkreettiseen ja välittömään sotilaalliseen hyötyyn.

Sääntö 19. Kunkin selkkauksen osapuolen on ryhdyttävä kaikkiin käytettävissään oleviin keinoihin hyökkäyksen perumiseksi tai lykkäämiseksi, jos on ilmeistä, että kohde ei ole sotilaskohde, tai jos hyökkäyksen voidaan olettaa aiheuttavan sellaisia ihmishenkien menetyksiä tai vammoja siviiliväestölle tai vahinkoa siviilikohteille, tai näiden yhdistelmiä,

jotka olisivat liiallisia verrattuna odotettavissa olevaan konkreettiseen ja välittömään sotilaalliseen hyötyyn.

Sääntö 20. Kunkin selkkauksen osapuolen on annettava tehokas ennakkovaroitus sellaisesta hyökkäyksestä, joka voi vaikuttaa siviiliväestöön, jollei tämä ole olosuhteista johtuen mahdotonta.

Sääntö 21. Jos samanlaisen sotilaallisen edun saavuttamiseksi on mahdollista valita usean sotilaskohteen välillä, valittavan kohteen tulee olla se, johon kohdistuvan hyökkäyksen voidaan odottaa aiheuttavan vähiten vaaraa siviiliväestölle ja siviilikohteille. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin, erityisin perustein myös valtionsisäisiin selkkauksiin]

Varotoimet hyökkäysten vaikutusten varalta

Sääntö 22. Selkkauksen osapuolten on ryhdyttävä kaikkiin käytettävissä oleviin varotoimiin suojellakseen valvonnassaan olevaa siviiliväestöä ja siviilikohteita hyökkäysten vaikutuksilta.

Sääntö 23. Kunkin selkkauksen osapuolen on mahdollisuuksien mukaan vältettävä sijoittamasta sotilaskohteita tiheästi asutetuille alueille tai niiden läheisyyteen. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin, erityisin perustein myös valtionsisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 24. Kunkin selkkauksen osapuolen on mahdollisuuksien mukaan siirrettävä valvonnassaan olevaa siviiliväestöä ja siviilikohteita pois sotilaskohteiden läheisyydestä. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin, erityisin perustein myös valtionsisäisiin selkkauksiin]

Erityistä suojelua nauttivat henkilöt ja kohteet

Lääkintähenkilöstö ja -yksiköt, hengellinen henkilöstö ja hengelliset kohteet

Sääntö 25. Lääkintähenkilöstöä, joka on määrätty yksinomaan lääkintätehtäviin, on kunnioitettava ja suojeltava kaikissa olosuhteissa. Lääkintähenkilöstö menettää suojansa, jos se syyllistyy humanitaaristen tehtäviensä ulkopuolisiin, vihollisen kannalta haitallisiin tekoihin.

Sääntö 26. Henkilön rankaiseminen sellaisten lääkintätehtävien suorittamisesta, jotka ovat lääkintäetiikan mukaisia, ja lääkintätehtäviä suorittavan henkilön pakottaminen toimiin, jotka ovat lääkintäetiikan vastaisia, on kielletty.

Sääntö 27. Hengellistä henkilöstöä, joka on määrätty yksinomaan hengellisiin tehtäviin, on kunnioitettava ja suojeltava kaikissa olosuhteissa. Hengellinen henkilöstö menettää suojansa, jos se syyllistyy humanitaaristen tehtäviensä ulkopuolisiin, vihollisen kannalta haitallisiin tekoihin.

Sääntö 28. Lääkintäyksiköitä, jotka on määrätty yksinomaan lääkintätar koitukseen, on kunnioitettava ja suojeltava kaikissa olosuhteissa. Lääkin täyksiköt menettävät suojansa, jos niitä käytetään humanitaarisen tehtä viensä ulkopuolisiin, vihollisen kannalta haitallisiin tekoihin.

Sääntö 29. Lääkintäkuljetuksia, jotka on määrätty yksinomaan lääkintä kuljetuksiksi, on kunnioitettava ja suojeltava kaikissa olosuhteissa. Lää kintäkuljetukset menettävät suojansa, jos niitä käytetään humanitaaristen tehtäviensä ulkopuolisiin, vihollisen kannalta haitallisiin tekoihin.

Sääntö 30. Hyökkäykset, jotka on kohdistettu sellaista lääkintähenkilöstöä tai hengellistä henkilöstöä tai sellaisia kohteita vastaan, jotka käyttävät Geneven yleissopimusten mukaisia tunnusmerkkejä kansainvälisen oikeu den mukaisesti, on kielletty.

Humanitaarinen avustushenkilöstö ja humanitaariset kohteet

Sääntö 31. Humanitaarista avustushenkilöstöä on kunnioitettava ja suo jeltava.

Sääntö 32. Humanitaarisiin avustusoperaatioihin käytettäviä kohteita on kunnioitettava ja suojeltava.

Rauhanturvaamistehtäviin osallistuva henkilöstö ja niihin liittyvät koh teet

Sääntö 33. Hyökkäys Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan mukai sissa rauhanturvaamistehtävissä toimivaa henkilöstöä tai näihin tehtäviin

liittyvää kohdetta vastaan on kielletty niin kauan, kun nämä ovat oikeutettuja siviilihenkilöille tai siviilikohteille myönnettävään suojaan humanitaarisen oikeuden nojalla.

Toimittajat

Sääntö 34. Siviiliväestöön kuuluvia toimittajia, jotka suorittavat ammatti-tehtäviään aseellisen selkkauksen alueella, on kunnioitettava ja suojeltava niin kauan, kun he eivät välittömästi osallistu vihollisuuksiin.

Suojavyöhykkeet

Sääntö 35. Hyökkäyksen kohdistaminen vyöhykkeeseen, joka on perustettu haavoittuneiden, sairaiden ja siviiliväestön suojelemiseksi vihollisuuksien vaikutuksilta, on kielletty.

Sääntö 36. Hyökkäyksen kohdistaminen demilitarisoituun vyöhykkeeseen, josta selkkauksen osapuolet ovat sopineet, on kielletty.

Sääntö 37. Hyökkäyksen kohdistaminen puolustamattomaan paikkaan on kielletty.

Kulttuuriomaisuus

Sääntö 38. Kunkin selkkauksen osapuolen on kunnioitettava kulttuuriomaisuutta.

- A. Sotatoimissa on noudatettava erityistä huolellisuutta, jotta vältetään vahingon aiheuttaminen hengelliseen, taide-, tiede-, koulutus- tai hyväntekeväisyystarkoitukseen käytettäville rakennuksille sekä historiallisille muistomerkeille, jolleivät ne ole sotilaskohteita.
- B. Hyökkäystä ei saa kohdistaa omaisuuteen, joka on erittäin merkittävää jokaisen kansakunnan kulttuuriperinnölle, jollei se ole sotilaallisista syistä välttämätöntä.

Sääntö 39. Jokaisen kansakunnan kulttuuriperinnön kannalta erittäin merkittävän omaisuuden käyttö sellaiseen tarkoitukseen, joka todennäköisesti altistaa sen tuholle tai vahingoille, on kielletty, jollei se ole sotilaallisista syistä välttämätöntä.

Sääntö 40. Kunkin selkkauksen osapuolen on suojeltava kulttuuriomaisuutta.

- A. Kaikenlainen hengelliseen, taide-, tiede-, koulutus- tai hyväntekeväisyystarkoitukseen käytettävien laitosten sekä historiallisten muistomerkkien kaappaus tai tuhoaminen ja niiden tahallinen vahingoittaminen on kielletty.
- B. Jokaisen kansakunnan kulttuuriperinnön kannalta erittäin merkittävän omaisuuden kaikenlainen varastaminen, ryöstö tai kaappaus ja kaikenlainen tällaiseen omaisuuteen kohdistuva vandalismi on kielletty.

Sääntö 41. Miehitäjävallan on estettävä kulttuuriomaisuuden laitton vienti miehitetyltä alueelta ja palautettava laittomasti viety omaisuus miehitetyn alueen toimivaltaisille viranomaisille. [soveltuu vain kansainvälisiin selkkauksiin]

Vaarana olevia voimia sisältävät laitokset ja rakennelmat

Sääntö 42. Erityistä huolellisuutta on noudatettava, jos vaarana olevia voimia sisältäviä laitoksia tai rakennelmia, kuten patoja, valleja ja ydinkäyttöisiä sähkövoimalaitoksia, tai muita niiden yhteydessä olevia rakennelmia vastaan hyökätään, vaarana olevien voimien päästöjen ja niistä johtuvien vakavien siviiliväestön menetysten välttämiseksi.

Luonnollinen ympäristö

Sääntö 43. Luonnolliseen ympäristöön sovelletaan yleisiä vihollisuuksia koskevia periaatteita.

- A. Mihinkään luonnollisen ympäristön osaan ei saa hyökätä, jollei se ole sotilaskohde.
- B. Kaikkien luonnollisen ympäristön osien tuhoaminen on kielletty, jollei se ole sotilaallisista syistä välttämätöntä.
- C. Sellainen sotilaskohteeseen kohdistuva hyökkäys, jonka voidaan olettaa aiheuttavan ympäristölle vahinkoa, joka olisi liiallista verrattuna odotettavissa olevaan konkreettiseen ja välittömään sotilaalliseen hyötyyn, on kielletty.

Sääntö 44. Sodankäyntimenetelmiä ja -keinoja on käytettävä siten, että luonnollisen ympäristön suojeleminen ja säilyttäminen otetaan asianmukaisesti huomioon. Sotatoimia suoritettaessa on ryhdyttävä kaikkiin käytettävissä oleviin varotoimiin ympäristölle aiheutuvien vahinkojen välttämiseksi tai ainakin sen varmistamiseksi, että vahingot ovat mahdollisimman vähäisiä. Se, että tiettyjen sotatoimien ympäristövaikutuksista ei ole tieteellistä näyttöä, ei vapauta selkkauksen osapuolta velvoitteesta ryhtyä varotoimiin. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin, erityisin perustein myös valtionsisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 45. Sellaisten sodankäyntimenetelmien ja -keinojen käyttö, joiden tarkoituksena on aiheuttaa tai joiden voidaan olettaa aiheuttavan laaja-alaisia, pitkäaikaisia ja vakavia vahinkoja luonnolliselle ympäristölle, on kielletty. Luonnollisen ympäristön tuhoamista ei saa käyttää aseena. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin, erityisin perustein myös valtionsisäisiin selkkauksiin]

Erityiset sodankäyntimenetelmät

Armon kieltäminen

Sääntö 46. Määräyksen antaminen armon kieltämisestä, vastustajan uhkaaminen sillä tai siihen perustuva vihollisuuksien harjoittaminen on kielletty.

Sääntö 47. Hyökkäyksen kohdistaminen henkilöihin, joiden katsotaan olevan taistelukyvyttömiä, on kielletty.

Taistelukyvyttömillä henkilöillä tarkoitetaan:

- a) kaikkia henkilöitä, jotka ovat vastapuolen vallassa;
- b) kaikki henkilöitä, jotka ovat puolustuskyvyttömiä tajuttomuuden, haaksirikon, haavoittumisen tai sairauden vuoksi; sekä
- c) kaikkia henkilöitä, jotka selvästi ilmaisevat aikomuksensa antautua,

edellyttäen, että nämä henkilöt pidättäytyvät kaikista vihamielisistä teoista eivätkä yritä paeta.

Sääntö 48. Hädässä olevasta ilma-aluksesta laskuvarjolla hyppäävän henkilön tekeminen hyökkäyksen kohteeksi laskun aikana on kielletty.

Omaisuu­den tuhoaminen ja takavarikko

Sääntö 49. Selkkauksen osapuolet voivat takavarikoida vastapuolelle kuuluvia sotilaskäyttöön tarkoitettuja varusteita sotasaaliina. [soveltuu vain kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 50. Vastapuolen omaisuuden tuhoaminen ja takavarikko on kielletty, jollei se ole sotilaallisista syistä välttämätöntä.

Sääntö 51. Miehitetyllä alueella:

- a) irtainta valtion omaisuutta, jota voidaan käyttää sotatoimiin, voidaan takavarikoida;
- b) kiinteää valtion omaisuutta on hoidettava nautintaoikeutta koskevan säännön mukaisesti; ja
- c) yksityisomaisuutta on kunnioitettava eikä sitä saa takavarikoida muutoin kuin siinä tapauksessa, että omaisuuden tuhoaminen tai takavarikko on sotilaallisista syistä välttämätöntä. [soveltuu vain kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 52. Ryöstö on kielletty.

Nälkiinnyttäminen ja humanitaarinen apu

Sääntö 53. Siviiliväestön nälkiinnyttäminen sodankäyntimenetelmänä on kielletty.

Sääntö 54. Siviiliväestön eloonjäämisen kannalta välttämättömiin kohteisiin hyökkääminen ja niiden tuhoaminen, siirtäminen tai käyttökelvottomaksi tekeminen on kielletty.

Sääntö 55. Selkkauksen osapuolten on sallittava ja helpotettava humanitaarisen avun nopea ja esteetön toimitus sitä tarvitsevalle siviiliväestölle puolueettomasti ja ilman haitallista erottelua, jollei niiden valvontaoikeudesta muuta johdu.

Sääntö 56. Selkkauksen osapuolten on varmistettava valtuutetun humanitaarisen avustushenkilöstön liikkumisvapaus, joka on oleellista tämän henkilöstön tehtävien suorittamiseksi. Ainoastaan pakottavasta sotilaal-

lisesta syystä avustushenkilöstön vapauksia voidaan tilapäisesti rajoittaa.

Petollisuus

Sääntö 57. Sotajuonet eivät ole kiellettyjä, edellyttäen kuitenkin, että ne eivät ole kansainvälisen humanitaarisen oikeuden vastaisia.

Sääntö 58. Valkoisen antautumislipun väärinkäyttö on kielletty.

Sääntö 59. Geneven yleissopimusten mukaisten tunnusmerkkien väärinkäyttö on kielletty.

Sääntö 60. Yhdistyneiden Kansakuntien tunnusmerkin ja uniformun käyttö on kielletty ilman tämän järjestön antamaa lupaa.

Sääntö 61. Muiden kansainvälisesti tunnustettujen tunnusmerkkien väärinkäyttö on kielletty.

Sääntö 62. Vastapuolen sotilaslippujen tai -tunnusten, arvomerkkien ja virkapuvun väärinkäyttö on kielletty. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin, erityisin perustein myös valtionsisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 63. Puolueettomien tai muiden selkkauksen ulkopuolisten valtioiden sotilaslippujen tai -tunnusten, arvomerkkien ja virkapuvun väärinkäyttö on kielletty. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin, erityisin perustein myös valtionsisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 64. Sopimuksen tekeminen taisteluista pidättäytymisestä tarkoituksessa hyökätä yllättäen sopimukseen luottavaa vihollista vastaan on kielletty.

Sääntö 65. Vastapuolen surmaaminen, haavoittaminen tai kiinniottaminen petollisuutta käyttäen on kielletty.

Yhteydenpito viholliseen

Sääntö 66. Päälliköt voivat pitää keskenään rauhanomaisesti yhteyttä millä tahansa viestintäkeinolla. Tällaisen yhteydenpidon on perustuttava vilpittömään mieleen.

Sääntö 67. Viestinviejät nauttivat koskemattomuutta.

Sääntö 68. Päälliköt voivat ryhtyä tarvittaviin varotoimiin estääkseen viestinviejän läsnäolon haitalliset vaikutukset.

Sääntö 69. Viestinviejät, jotka käyttävät hyväkseen etuoikeutettua asemaansa toteuttaakseen kansainvälisen oikeuden vastaisen teon, joka on vastapuolelle vahingollinen, menettävät koskemattomuutensa.

Aseet

Yleiset aseiden käyttöä koskevat periaatteet

Sääntö 70. Liiallisia vammoja tai tarpeetonta kärsimystä aiheuttavien sodankäyntimenetelmien ja -keinojen käyttö on kielletty.

Sääntö 71. Umpimähkäistä tuhoa aiheuttavien aseiden käyttö on kielletty.

Myrkyt

Sääntö 72. Myrkkujen tai myrkytettyjen aseiden käyttö on kielletty.

Biologiset aseet

Sääntö 73. Biologisten aseiden käyttö on kielletty.

Kemialliset aseet

Sääntö 74. Kemiallisten aseiden käyttö on kielletty.

Sääntö 75. Mellakantorjunta-aineiden käyttö sodankäyntimenetelmänä on kielletty.

Sääntö 76. Tuholaistentorjunta-aineiden käyttö sodankäyntimenetelmänä on kielletty, jos ne:

- a) ovat kiellettyjä kemiallisia aseita;
- b) ovat kiellettyjä biologisia aseita;
- c) on tarkoitettu kohdistettavaksi kasvillisuuteen, joka ei ole sotilaskohde;
- d) aiheuttaisivat ihmishenkien menetyksiä tai vammoja siviiliväestölle, vahinkoa siviilikohteille tai näiden yhdistelmiä, joiden voidaan olettaa olevan liiallisia verrattuna odotettavissa olevaan konkreettiseen ja välittömään sotilaalliseen hyötyyn; tai
- e) aiheuttaisivat laajamittaisia, pitkäaikaisia ja vakavia ympäristövahinkoja.

Laajenevat luodit

Sääntö 77. Ihmisen ruumissa helposti laajenevien tai litistyvien luotien käyttö on kielletty.

Räjähtävät luodit

Sääntö 78. Ihmisen ruumiissa räjähtävien luotien käyttö ihmisiä vastaan on kielletty.

Aseet, jotka aiheuttavat vammoja pääasiassa havaitsemattomien osien vuoksi

Sääntö 79. Sellaisten aseiden käyttö, joiden pääasiallinen vaikutus perustuu vammojen aiheuttamiseen osilla, jotka eivät ole havaittavissa ihmisen ruumiista röntgensäteillä, on kielletty.

Sala-ansat

Sääntö 80. Sala-ansojen käyttö siten, että ne liittyvät tai ovat yhteydessä kohteisiin tai henkilöihin, jotka nauttivat erityissuojelua kansainvälisen humanitaarisen oikeuden mukaisesti, tai sellaisiin kohteisiin, jotka todennäköisesti houkuttelevat siviiliväestöä, on kielletty.

Maamiinat

Sääntö 81. Maamiinoja käytettäessä on huolehdittava erityisesti siitä, että niiden umpimähkäiset vaikutukset ovat mahdollisimman vähäisiä.

Sääntö 82. Maamiinoja käyttävän selkkauksen osapuolen on mahdollisuuksien mukaan kirjattava tiedot niiden sijainnista. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin, erityisin perustein myös valtionsisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 83. Maamiinoja käyttäneen selkkauksen osapuolen on aktiivisten vihollisuuksien päätyttyä poistettava maamiinat tai tehtävä ne muuten siviiliväestölle vaarattomiksi tai helpotettava niiden poistamista.

Polttoaseet

Sääntö 84. Polttoaseita käytettäessä on noudatettava erityistä huolellisuutta siviiliväestölle aiheutuvien ihmishenkien menetysten ja vammojen tai siviilikohteiden vahingoittumisen välttämiseksi tai ainakin sen varmistamiseksi, että vahingot ovat mahdollisimman vähäisiä.

Sääntö 85. Polttoaseiden käyttö ihmisiä vastaan on kielletty muutoin kuin siinä tapauksessa, että henkilön saattaminen taistelukyvyttömäksi ei ole mahdollista muita vähemmän vahingollisia aseita käyttäen.

Sokeuttavat laseraseet

Sääntö 86. Sellaisten laseraseiden käyttö, jotka on erityisesti suunniteltu siten, että niiden yksinomaisena tai yhtenä taisteluominaisuutena on pysyvän sokeuden aiheuttaminen vahvistamattomalle näölle, on kielletty.

Siviiliväestön ja taistelukyvyttömien henkilöiden kohtelu

Perustakeet

Sääntö 87. Siviiliväestöä ja taistelukyvyttömiä henkilöitä on kohdeltava inhimillisesti.

Sääntö 88. Humanitaarisen oikeuden soveltaminen haitallisesti eri tavalla rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen, uskonnon tai vakaumuksen, poliittisen tai muun mielipiteen, kansallisen tai yhteiskunnallisen alkuperän, varallisuuden, syntyperän tai muun aseman tai muun vastaavan ominaisuuden perusteella on kielletty.

Sääntö 89. Murha on kielletty.

Sääntö 90. Kidutus, julma tai epäinhimillinen kohtelu ja ihmisarvoa loukkaava, erityisesti nöyryyttävä ja alentava kohtelu, on kielletty.

Sääntö 91. Ruumiillinen rangaistus on kielletty.

Sääntö 92. Silpominen, lääketieteelliset tai tieteelliset kokeet tai muut lääketieteen menetelmät, joita kyseessä olevan henkilön terveydentila ei vaadi ja jotka eivät ole yleisesti hyväksytyjen lääketieteen vaatimusten mukaisia, on kielletty.

Sääntö 93. Raiskaus ja muut seksuaalisen väkivallan muodot on kielletty.

Sääntö 94. Kaikki orjuuden ja orjakaupan muodot on kielletty.

Sääntö 95. Pakkotyö ilman korvausta tai hyväksikäytön tarkoituksessa on kielletty.

Sääntö 96. Panttivankien ottaminen on kielletty.

Sääntö 97. Ihmiskilpien käyttö on kielletty.

Sääntö 98. Tahdonvastaiset katoamiset on kielletty.

Sääntö 99. Mielivaltainen vapaudenriisto on kielletty.

Sääntö 100. Ketään ei saa tuomita tai määrätä rangaistukseen muutoin kuin oikeudenkäynnissä, johon liittyvät kaikki oleelliset oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet.

Sääntö 101. Ketään ei saa syyttää tai tuomita rikoksesta sellaisen teon tai

laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut kansallisen tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos sen tekohetkellä, eikä siitä saa määrätä ankarampaa rangaistusta kuin siitä säädetty rangaistus oli rikoksen tekohetkellä.

Sääntö 102. Ketään ei saa tuomita rikoksesta muutoin kuin henkilökohtaisen rikosvastuun perusteella.

Sääntö 103. Joukkorangaistukset on kielletty.

Sääntö 104. Siviiliväestön taistelukyvyttömiä henkilöiden vakaumusta ja uskonnollisia tapoja on kunnioitettava.

Sääntö 105. Perhe-elämää on kunnioitettava mahdollisuuksien mukaan.

Taistelijat ja sotavangin asema

Sääntö 106. Taistelijoiden on hyökkäystä tai sitä valmistelevia sotatoimia suorittaessaan erottauduttava siviiliväestöstä. Tämän laiminlyödessään taistelijoilla ei ole oikeutta sotavangin asemaan. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 107. Taistelijoilla, jotka jäävät kiinni vakoilusta, ei ole oikeutta sotavangin asemaan. Heitä ei saa tuomita tai määrätä rangaistukseen ilman oikeudenkäyntiä. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 108. Ensimmäisen lisäpöytäkirjan määritelmän mukaisilla palkkasotureilla ei ole oikeutta taistelijan tai sotavangin asemaan. Heitä ei saa tuomita tai määrätä rangaistukseen ilman oikeudenkäyntiä. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]

Haavoittuneet, sairaat ja haaksirikkoutuneet

Sääntö 109. Olosuhteiden salliessa ja erityisesti hyökkäyksen jälkeen kunkin selkkauksen osapuolen on viipymättä ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin etsiäkseen, kootakseen yhteen ja evakuoidakseen haavoittuneet, sairaat ja haaksirikkoutuneet ilman haitallista erotelua.

Sääntö 110. Haavoittuneille, sairaille ja haaksirikkoutuneille on annettava mahdollisimman täysimääräisesti ja viipymättä heidän tilansa edellyttämä lääkintähoito ja huomio. Heidän välillään ei saa tehdä eroa muutoin kuin lääketieteellisin perustein.

Sääntö 111. Kunkin selkkauksen osapuolen on ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin suojellakseen haavoittuneita, sairaita ja haaksirikkoutuneita väärältä kohtelulta ja heidän henkilökohtaisen omaisuutensa ryöstöltä.

Kuolleet henkilöt

Sääntö 112. Olosuhteiden salliessa ja erityisesti hyökkäyksen jälkeen kunkin selkkauksen osapuolen on viipymättä ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin etsiäkseen, kootakseen yhteen ja evakuoidakseen kuolleet ilman haitallista erottelua.

Sääntö 113. Kunkin selkkauksen osapuolen on ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin estääkseen kuolleiden henkilöiden häpäisemisen. Ruumiiden silpominen on kielletty.

Sääntö 114. Selkkauksen osapuolten on pyrittävä edistämään kuolleiden henkilöiden jäännösten palauttaminen sille osapuolelle, jolle ne kuuluvat, joko tämän osapuolen tai kuolleen henkilön omaisten pyynnöstä. Kuolleiden henkilöiden henkilökohtaiset tavarat on palautettava omaisille. [soveltuu ainostaan kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 115. Kuolleet henkilöt on haudattava kunniallisella tavalla ja heidän hautaansa on kunnioitettava ja hoidettava asianmukaisesti.

Sääntö 116. Kuolleiden henkilöiden tunnistamiseksi kunkin selkkauksen osapuolen on kirjattava kaikki saatavilla olevat tiedot ennen hautaamista sekä merkittävä hautojen sijainti.

Kadonneet henkilöt

Sääntö 117. Kunkin selkkauksen osapuolen on ryhdyttävä kaikkiin käytettävissään oleviin toimenpiteisiin selvittääkseen aseellisen selkkauksen

seurauksena kadonneet henkilöt, ja annettava kadonneiden henkilöiden perheenjäsenille kaikki tiedot, jotka sillä on näiden kohtalosta.

Vapautensa menettäneet henkilöt

Sääntö 118. Vapautensa menettäneille henkilöille on annettava riittävästi ruokaa, vettä, vaatteita, suojaa ja lääkintähoitoa.

Sääntö 119. Vapautensa menettäneitä naisia on pidettävä säilytyspaikoissa, jotka ovat erillään miesvankien säilytyspaikoista, lukuun ottamatta yhdessä majoitettavia perheitä, ja naisvankien tulee olla naisten välittömässä valvonnassa.

Sääntö 120. Vapautensa menettäneitä lapsia on pidettävä säilytyspaikoissa, jotka ovat erillään aikuisten säilytyspaikoista, lukuun ottamatta yhdessä majoitettavia perheitä.

Sääntö 121. Vapautensa menettäneitä henkilöitä on pidettävä tiloissa, jotka ovat erillään taisteluvyöhykkeestä ja joissa heidän terveytensä ja hygieniansa on turvattu.

Sääntö 122. Vapautensa menettäneiden henkilöiden henkilökohtaisen omaisuuden ryöstö on kielletty.

Sääntö 123. Vapautensa menettäneiden henkilöiden henkilökohtaiset tavarat on kirjattava.

Sääntö 124.

- A. Kansainvälisissä aseellisissa selkkauksissa on Punaisen Ristin kansainväliselle komitealle annettava oikeus säännöllisesti tavata vapautensa menettäneitä henkilöitä heidän vankeusolojensa varmistamiseksi ja näiden henkilöiden ja heidän perheenjäsentensä välisen yhteydenpidon säilyttämiseksi. [soveltuu ainoastaan kansainväliin selkkauksiin]
- B. Valtionsisäisissä aseellisissa selkkauksissa Punaisen Ristin kansainvälinen komitea voi tarjota palveluitaan selkkauksen osapuolille käydäkseen tapaamassa kaikkia selkkauksesta johtuvista syistä vapautensa menettäneitä henkilöitä heidän vankeusolojensa var-

mistamiseksi ja näiden henkilöiden ja heidän perheenjäsentensä välisen yhteydenpidon säilyttämiseksi. [soveltuu ainoastaan valtiosisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 125. Vapautensa menettäneiden henkilöiden on sallittava pitää yhteyttä perheisiinsä kohtuullisin ehdoin, jotka liittyvät yhteydenpidon tiheyteen ja viranomaisten tarpeeseen sensuroida sitä.

Sääntö 126. Siviilivankien ja henkilöiden, jotka ovat menettäneet vapautensa valtiosisäisen aseellisen selkkauksen yhteydessä, on sallittava vastaanottaa vieraita, erityisesti lähisukulaisia, mahdollisuuksien mukaan. [soveltuu ainoastaan valtiosisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 127. Vapautensa menettäneiden henkilöiden henkilökohtaista vakaumusta ja uskonnollisia tapoja on kunnioitettava.

Sääntö 128.

- A. Sotavangit on vapautettava ja kotiutettava viipymättä sen jälkeen, kun aktiiviset vihollisuudet on lopetettu. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]
- B. Siviilivangit on vapautettava heti, kun vangitsemista edellyttäneitä olosuhteita ei enää ole, mutta joka tapauksessa mahdollisimman pian aktiivisten vihollisuuksien lopettamisen jälkeen. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]
- C. Valtiosisäisen aseellisen selkkauksen yhteydessä vapautensa menettäneet henkilöt on vapautettava heti, kun heidän vapautensa riistoa edellyttäneitä syitä ei enää ole. [soveltuu ainoastaan valtiosisäisiin selkkauksiin]

Edellä tarkoitettujen henkilöiden vapaudenriistoa voidaan jatkaa, jos heitä vastaan on vireillä rikosoikeudenkäynti tai jos he suorittavat laillisesti määrättyä rangaistusta.

Väestön siirto ja siirretyt henkilöt

Sääntö 129.

- A. Kansainvälisen aseellisen selkkauksen osapuolet eivät saa kokonaan tai osittain karkottaa tai pakolla siirtää siviiliväestöä miehityltä alueelta selkkaukseen liittyvistä syistä, jollei siviiliväestön

turvallisuus tai pakottavat sotilaalliset syyt tätä vaadi. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]

- B. Valtionsisäisen aseellisen selkkauksen osapuolet eivät saa määrätä siviiliväestön kokonaan tai osittain tapahtuvaa siirtoa selkkaukseen liittyvistä syistä, jollei siviiliväestön turvallisuus tai pakottavat sotilaalliset syyt tätä vaadi. [soveltuu ainoastaan valtionsisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 130. Valtiot eivät saa karkottaa tai siirtää osaa omasta siviiliväestöstään miehittämälleen alueelle. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 131. Väestön siirtotapauksessa on ryhdyttävä kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin sen varmistamiseksi, että kyseessä oleva siviiliväestö vastaanotetaan tyydyttävissä suojaan, hygieniaan, terveyteen, turvallisuuteen ja ravintoon liittyvissä oloissa, ja että saman perheen jäseniä ei eroteta toisistaan.

Sääntö 132. Siirretyillä henkilöillä on oikeus vapaaehtoiseen paluuseen koteihinsa tai pysyviin asuinpaikkoihinsa turvallisesti heti, kun syitä heidän siirtoonsa ei enää ole.

Sääntö 133. Siirrettyjen henkilöiden omaisuuteen kohdistuvia oikeuksia on kunnioitettava.

Muut erityissuojelua nauttavat henkilöt

Sääntö 134. Aseellisesta selkkauksesta kärsivien naisten tarvetta erityissuojeluun, terveydenhoitoon ja apuun on kunnioitettava.

Sääntö 135. Aseellisesta selkkauksesta kärsivillä lapsilla on oikeus erityiseen kunnioitukseen ja suojeluun.

Sääntö 136. Lapsia ei saa ottaa asevoimien tai aseistettujen ryhmien palvelukseen.

Sääntö 137. Lapsien ei saa antaa osallistua vihollisuuksiin.

Sääntö 138. Aseellisesta selkkauksesta kärsivillä vanhuksilla, vammaisilla ja vajaakuntoisilla on oikeus erityiseen kunnioitukseen ja suojeluun.

Täytäntöönpano

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden noudattaminen

Sääntö 139. Kunkin selkkauksen osapuolen on kunnioitettava ja varmistettava, että sen asevoimat ja muut tosiasiallisesti sen ohjeiden mukaan tai sen määräyksestä tai valvonnassa toimivat henkilöt tai ryhmät kunnioittavat kansainvälistä humanitaarista oikeutta.

Sääntö 140. Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden kunnioitusta ja sen kunnioituksen varmistamista koskeva velvoite ei riipu vastavuoroisuudesta.

Sääntö 141. Kunkin valtion on järjestettävä tarvittaessa ja tarkoituksenmukaisella tasolla oikeudellista neuvonantoa sotilaspäälliköille kansainvälisen humanitaarisen oikeuden soveltamisesta.

Sääntö 142. Valtioiden ja selkkauksen osapuolten on annettava asevoimilleen kansainvälistä humanitaarista oikeutta koskevia ohjeita.

Sääntö 143. Valtioiden on kannustettava kansainvälisen humanitaarisen oikeuden opetusta siviiliväestölle.

Kansainvälisen humanitaarisen oikeuden täytäntöönpano

Sääntö 144. Valtiot eivät saa rohkaista aseellisen selkkauksen osapuolia rikkomaan kansainvälistä humanitaarista oikeutta. Niiden on käytettävä mahdollisuuksien mukaan vaikutusvaltaansa estääkseen kansainvälisen humanitaarisen oikeuden rikkomukset.

Sääntö 145. Silloin, kun kansainvälinen oikeus ei kiellä sotaa käyvien osapuolten kostotoimia, niihin sovelletaan tiukkoja ehtoja. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 146. Sotaa käyvien osapuolten kostotoimet Geneven yleissopimusten suojelemaa henkilöitä vastaan on kielletty. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 147. Kostotoimet Geneven yleissopimusten ja kulttuuriomaisuuden suojelusta tehdyn Haagin yleissopimuksen suojelemaa kohteita vastaan on kielletty. [soveltuu ainoastaan kansainvälisiin selkkauksiin]

Sääntö 148. Valtionsisäisen aseellisen selkkauksen osapuolilla ei ole oikeutta ryhtyä kostotoimiin. Muut vastatoimet sellaisia henkilöitä vastaan, jotka eivät välittömästi osallistu tai eivät enää osallistu vihollisuuksiin. [soveltuu ainoastaan valtionsisäisiin selkkauksiin]

Vastuu ja korvaukset

Sääntö 149. Valtio on vastuussa sen syyksi luettavista humanitaarisen oikeuden rikkomuksista, mukaan lukien:

- a) kyseisen valtion elinten sekä sen asevoimien tekemät rikkomukset;
- b) kyseisen valtion julkista valtaa käyttämään valtuuttamien henkilöiden tai yksiköiden tekemät rikkomukset;
- c) tosiasiallisesti kyseisen valtion ohjeiden mukaisesti tai sen määräyksestä tai valvonnassa toimivien henkilöiden tai ryhmien tekemät rikkomukset;
- d) kyseisen valtion tiedossa olevat ja sen omaksi toiminnakseen tunnustamat yksityishenkilöiden tai -ryhmien tekemät rikkomukset.

Sääntö 150. Valtion, joka on vastuussa kansainvälisen humanitaarisen oikeuden rikkomuksista, on korvattava aiheutetut menetykset tai vammat täysimääräisesti.

Henkilökohtainen vastuu

Sääntö 151. Sotarikosten tekijät ovat henkilökohtaisesti rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan.

Sääntö 152. Päälliköt ja muut esimiehet ovat rikosoikeudellisessa vastuussa määräystensä mukaisesti tehdyistä sotarikoksista.

Sääntö 153. Päälliköt ja muut esimiehet ovat rikosoikeudellisessa vastuussa alaistensa tekemistä sotarikoksista, jos he tiesivät tai heillä oli syytä tietää, että alaiset aikoivat tehdä tai tekivät tällaisia rikoksia, eivätkä he ryhtyneet kaikkiin käytettävissään oleviin tarvittaviin ja kohtuullisiin toimenpiteisiin estääkseen niiden tekemisen tai määrätäkseen tehtyjen rikosten osalta rangaistukset niistä vastuussa oleville henkilöille.

Sääntö 154. Jokaisella taistelijalla on velvollisuus olla noudattamatta ilmeisen laittomia määräyksiä.

Sääntö 155. Esimiehen määräyksen noudattaminen ei vapauta alaista rikosoikeudellisesta vastuusta, jos hän tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että määrätty toimenpide oli laiton sen ilmeisen laittomuuden perusteella.

Sotarikokset

Sääntö 156. Vakavat kansainvälisen humanitaarisen oikeuden rikkomukset ovat sotarikoksia.

Sääntö 157. Valtioilla on oikeus antaa kansallisille tuomioistuimilleen yleismaailmallinen toimivalta käsitellä sotarikoksia.

Sääntö 158. Valtioiden on tutkittava sotarikokset, joita niiden kansalaisten tai asevoimien väitetään tehneen, ja ryhdyttävä tarvittaessa syytetoimiin epäiltyjä vastaan. Valtioiden on myös tutkittava muut toimivaltaansa kuuluvat sotarikokset ja ryhdyttävä tarvittaessa syytetoimiin epäiltyjä vastaan.

Sääntö 159. Toimivaltaisten viranomaisten on vihollisuuksien päätyttyä pyrittävä mahdollisimman laajalti armahtamaan valtionsisäiseen aseelliseen selkkaukseen osallistuneita henkilöitä tai aseellisesta selkkauksesta johtuvista syistä vapautensa menettäneitä henkilöitä, lukuun ottamatta sotarikoksista epäiltyjä, syytettyjä tai rangaistuksen saaneita henkilöitä. [soveltuu ainoastaan valtionsisäisiin selkkauksiin]

Sääntö 160. Sotarikoksiin ei saa soveltaa vanhenemisaikoja.

Sääntö 161. Valtioiden on pyrittävä kaikin tavoin ja mahdollisuuksien mukaan toimimaan keskenään yhteistyössä helpottaakseen sotarikosten tutkintaa ja syytetoimia epäiltyjä vastaan.

List of Customary Rules of International Humanitarian Law

This list is based on the conclusions set out in Volume I of the study on customary international humanitarian law. As the study did not seek to determine the customary nature of each treaty rule of international humanitarian law, it does not necessarily follow the structure of existing treaties. The scope of application of the rules is indicated in square brackets. The abbreviation IAC refers to customary rules applicable in international armed conflicts and the abbreviation NIAC to customary rules applicable in non-international armed conflicts. In the latter case, some rules are indicated as being “arguably” applicable because practice generally pointed in that direction but was less extensive.

The Principle of Distinction

Distinction between Civilians and Combatants

Rule 1. The parties to the conflict must at all times distinguish between civilians and combatants. Attacks may only be directed against combatants. Attacks must not be directed against civilians. [IAC/NIAC]

Rule 2. Acts or threats of violence the primary purpose of which is to spread terror among the civilian population are prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 3. All members of the armed forces of a party to the conflict are combatants, except medical and religious personnel. [IAC]

Rule 4. The armed forces of a party to the conflict consist of all organised armed forces, groups and units which are under a command responsible to that party for the conduct of its subordinates. [IAC]

Rule 5. Civilians are persons who are not members of the armed forces. The civilian population comprises all persons who are civilians. [IAC/NIAC]

Rule 6. Civilians are protected against attack, unless and for such time as they take a direct part in hostilities. [IAC/NIAC]

Distinction between Civilian Objects and Military Objectives

Rule 7. The parties to the conflict must at all times distinguish between civilian objects and military objectives. Attacks may only be directed against military objectives. Attacks must not be directed against civilian objects. [IAC/NIAC]

Rule 8. In so far as objects are concerned, military objectives are limited to those objects which by their nature, location, purpose or use make an effective contribution to military action and whose partial or total destruction, capture or neutralisation, in the circumstances ruling at the time, offers a definite military advantage. [IAC/NIAC]

Rule 9. Civilian objects are all objects that are not military objectives. [IAC/NIAC]

Rule 10. Civilian objects are protected against attack, unless and for such time as they are military objectives. [IAC/NIAC]

Indiscriminate Attacks

Rule 11. Indiscriminate attacks are prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 12. Indiscriminate attacks are those:

- (a) which are not directed at a specific military objective;
- (b) which employ a method or means of combat which cannot be directed at a specific military objective; or
- (c) which employ a method or means of combat the effects of which cannot be limited as required by international humanitarian law; and consequently, in each such case, are of a nature to strike military objectives and civilians or civilian objects without distinction. [IAC/NIAC]

Rule 13. Attacks by bombardment by any method or means which treats as a single military objective a number of clearly separated and distinct military

objectives located in a city, town, village or other area containing a similar concentration of civilians or civilian objects are prohibited. [IAC/NIAC]

Proportionality in Attack

Rule 14. Launching an attack which may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated, is prohibited. [IAC/NIAC]

Precautions in Attack

Rule 15. In the conduct of military operations, constant care must be taken to spare the civilian population, civilians and civilian objects. All feasible precautions must be taken to avoid, and in any event to minimise, incidental loss of civilian life, injury to civilians and damage to civilian objects. [IAC/NIAC]

Rule 16. Each party to the conflict must do everything feasible to verify that targets are military objectives. [IAC/NIAC]

Rule 17. Each party to the conflict must take all feasible precautions in the choice of means and methods of warfare with a view to avoiding, and in any event to minimising, incidental loss of civilian life, injury to civilians and damage to civilian objects. [IAC/NIAC]

Rule 18. Each party to the conflict must do everything feasible to assess whether the attack may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated. [IAC/NIAC]

Rule 19. Each party to the conflict must do everything feasible to cancel or suspend an attack if it becomes apparent that the target is not a military objective or that the attack may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated. [IAC/NIAC]

Rule 20. Each party to the conflict must give effective advance warning of attacks which may affect the civilian population, unless circumstances do not permit. [IAC/NIAC]

Rule 21. When a choice is possible between several military objectives for obtaining a similar military advantage, the objective to be selected must be that the attack on which may be expected to cause the least danger to civilian lives and to civilian objects. [IAC/arguably NIAC]

Precautions against the Effects of Attacks

Rule 22. The parties to the conflict must take all feasible precautions to protect the civilian population and civilian objects under their control against the effects of attacks. [IAC/NIAC]

Rule 23. Each party to the conflict must, to the extent feasible, avoid locating military objectives within or near densely populated areas. [IAC/arguably NIAC]

Rule 24. Each party to the conflict must, to the extent feasible, remove civilian persons and objects under its control from the vicinity of military objectives. [IAC/arguably NIAC]

Specifically Protected Persons and Objects

Medical and Religious Personnel and Objects

Rule 25. Medical personnel exclusively assigned to medical duties must be respected and protected in all circumstances. They lose their protection if they commit, outside their humanitarian function, acts harmful to the enemy. [IAC/NIAC]

Rule 26. Punishing a person for performing medical duties compatible with medical ethics or compelling a person engaged in medical activities to perform acts contrary to medical ethics is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 27. Religious personnel exclusively assigned to religious duties must be respected and protected in all circumstances. They lose their protection

if they commit, outside their humanitarian function, acts harmful to the enemy. [IAC/NIAC]

Rule 28. Medical units exclusively assigned to medical purposes must be respected and protected in all circumstances. They lose their protection if they are being used, outside their humanitarian function, to commit acts harmful to the enemy. [IAC/NIAC]

Rule 29. Medical transports assigned exclusively to medical transportation must be respected and protected in all circumstances. They lose their protection if they are being used, outside their humanitarian function, to commit acts harmful to the enemy. [IAC/NIAC]

Rule 30. Attacks directed against medical and religious personnel and objects displaying the distinctive emblems of the Geneva Conventions in conformity with international law are prohibited. [IAC/NIAC]

Humanitarian Relief Personnel and Objects

Rule 31. Humanitarian relief personnel must be respected and protected. [IAC/NIAC]

Rule 32. Objects used for humanitarian relief operations must be respected and protected. [IAC/NIAC]

Personnel and Objects Involved in a Peacekeeping Mission

Rule 33. Directing an attack against personnel and objects involved in a peacekeeping mission in accordance with the Charter of the United Nations, as long as they are entitled to the protection given to civilians and civilian objects under international humanitarian law, is prohibited. [IAC/NIAC]

Journalists

Rule 34. Civilian journalists engaged in professional missions in areas of armed conflict must be respected and protected as long as they are not taking a direct part in hostilities. [IAC/NIAC]

Protected Zones

Rule 35. Directing an attack against a zone established to shelter the wounded, the sick and civilians from the effects of hostilities is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 36. Directing an attack against a demilitarised zone agreed upon between the parties to the conflict is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 37. Directing an attack against a non-defended locality is prohibited. [IAC/NIAC]

Cultural Property

Rule 38. Each party to the conflict must respect cultural property:

- A. Special care must be taken in military operations to avoid damage to buildings dedicated to religion, art, science, education or charitable purposes and historic monuments unless they are military objectives.
- B. Property of great importance to the cultural heritage of every people must not be the object of attack unless imperatively required by military necessity. [IAC/NIAC]

Rule 39. The use of property of great importance to the cultural heritage of every people for purposes which are likely to expose it to destruction or damage is prohibited, unless imperatively required by military necessity. [IAC/NIAC]

Rule 40. Each party to the conflict must protect cultural property:

- A. All seizure of or destruction or wilful damage done to institutions dedicated to religion, charity, education, the arts and sciences, historic monuments and works of art and science is prohibited.
- B. Any form of theft, pillage or misappropriation of, and any acts of vandalism directed against, property of great importance to the cultural heritage of every people is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 41. The occupying power must prevent the illicit export of cultural property from occupied territory and must return illicitly exported property to the competent authorities of the occupied territory. [IAC]

Works and Installations Containing Dangerous Forces

Rule 42. Particular care must be taken if works and installations containing dangerous forces, namely dams, dykes and nuclear electrical generating stations, and other installations located at or in their vicinity are attacked, in order to avoid the release of dangerous forces and consequent severe losses among the civilian population. [IAC/NIAC]

The Natural Environment

Rule 43. The general principles on the conduct of hostilities apply to the natural environment:

- A. No part of the natural environment may be attacked, unless it is a military objective.
- B. Destruction of any part of the natural environment is prohibited, unless required by imperative military necessity.
- C. Launching an attack against a military objective which may be expected to cause incidental damage to the environment which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 44. Methods and means of warfare must be employed with due regard to the protection and preservation of the natural environment. In the conduct of military operations, all feasible precautions must be taken to avoid, and in any event to minimise, incidental damage to the environment. Lack of scientific certainty as to the effects on the environment of certain military operations does not absolve a party to the conflict from taking such precautions. [IAC/ arguably NIAC]

Rule 45. The use of methods or means of warfare that are intended, or may be expected, to cause widespread, long-term and severe damage to the natural environment is prohibited. Destruction of the natural environment may not be used as a weapon. [IAC/arguably NIAC]

Specific Methods of Warfare

Denial of Quarter

Rule 46. Ordering that no quarter will be given, threatening an adversary therewith or conducting hostilities on this basis is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 47. Attacking persons who are recognised as hors de combat is prohibited.

A person hors de combat is:

- (a) anyone who is in the power of an adverse party;
- (b) anyone who is defenceless because of unconsciousness, shipwreck, wounds or sickness; or
- (c) anyone who clearly expresses an intention to surrender; provided he or she abstains from any hostile act and does not attempt to escape. [IAC/NIAC]

Rule 48. Making persons parachuting from an aircraft in distress the object of attack during their descent is prohibited. [IAC/NIAC]

Destruction and Seizure of Property

Rule 49. The parties to the conflict may seize military equipment belonging to an adverse party as war booty. [IAC]

Rule 50. The destruction or seizure of the property of an adversary is prohibited, unless required by imperative military necessity. [IAC/NIAC]

Rule 51. In occupied territory:

- (a) movable public property that can be used for military operations may be confiscated;
- (b) immovable public property must be administered according to the rule of usufruct; and
- (c) private property must be respected and may not be confiscated except where destruction or seizure of such property is required by imperative military necessity. [IAC]

Rule 52. Pillage is prohibited. [IAC/NIAC]

Starvation and Access to Humanitarian Relief

Rule 53. The use of starvation of the civilian population as a method of warfare is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 54. Attacking, destroying, removing or rendering useless objects indispensable to the survival of the civilian population is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 55. The parties to the conflict must allow and facilitate rapid and unimpeded passage of humanitarian relief for civilians in need, which is impartial in character and conducted without any adverse distinction, subject to their right of control. [IAC/NIAC]

Rule 56. The parties to the conflict must ensure the freedom of movement of authorised humanitarian relief personnel essential to the exercise of their functions. Only in case of imperative military necessity may their movements be temporarily restricted. [IAC/NIAC]

Deception

Rule 57. Ruses of war are not prohibited as long as they do not infringe a rule of international humanitarian law. [IAC/NIAC]

Rule 58. The improper use of the white flag of truce is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 59. The improper use of the distinctive emblems of the Geneva Conventions is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 60. The use of the United Nations emblem and uniform is prohibited, except as authorised by the organisation. [IAC/NIAC]

Rule 61. The improper use of other internationally recognised emblems is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 62. Improper use of the flags or military emblems, insignia or uniforms of the adversary is prohibited. [IAC/arguably NIAC]

Rule 63. Use of the flags or military emblems, insignia or uniforms of neutral or other States not party to the conflict is prohibited. [IAC/arguably NIAC]

Rule 64. Concluding an agreement to suspend combat with the intention of attacking by surprise the enemy relying on that agreement is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 65. Killing, injuring or capturing an adversary by resort to perfidy is prohibited. [IAC/NIAC]

Communication with the Enemy

Rule 66. Commanders may enter into non-hostile contact through any means of communication. Such contact must be based on good faith. [IAC/NIAC]

Rule 67. Parlementaires are inviolable. [IAC/NIAC]

Rule 68. Commanders may take the necessary precautions to prevent the presence of a parlementaire from being prejudicial. [IAC/NIAC]

Rule 69. Parlementaires taking advantage of their privileged position to commit an act contrary to international law and detrimental to the adversary lose their inviolability. [IAC/NIAC]

Weapons

General Principles on the Use of Weapons

Rule 70. The use of means and methods of warfare which are of a nature to cause superfluous injury or unnecessary suffering is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 71. The use of weapons which are by nature indiscriminate is prohibited. [IAC/NIAC]

Poison

Rule 72. The use of poison or poisoned weapons is prohibited. [IAC/NIAC]

Biological Weapons

Rule 73. The use of biological weapons is prohibited. [IAC/NIAC]

Chemical Weapons

Rule 74. The use of chemical weapons is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 75. The use of riot-control agents as a method of warfare is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 76. The use of herbicides as a method of warfare is prohibited if they:

- (a) are of a nature to be prohibited chemical weapons;
- (b) are of a nature to be prohibited biological weapons;
- (c) are aimed at vegetation that is not a military objective;
- (d) would cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which may be expected to be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated; or
- (e) would cause widespread, long-term and severe damage to the natural environment. [IAC/NIAC]

Expanding Bullets

Rule 77. The use of bullets which expand or flatten easily in the human body is prohibited. [IAC/NIAC]

Exploding Bullets

Rule 78. The anti-personnel use of bullets which explode within the human body is prohibited. [IAC/NIAC]

Weapons Primarily Injuring by Non-detectable Fragments

Rule 79. The use of weapons the primary effect of which is to injure by fragments which are not detectable by X-rays in the human body is prohibited. [IAC/NIAC]

Booby-traps

Rule 80. The use of booby-traps which are in any way attached to or associated with objects or persons entitled to special protection under international humanitarian law or with objects that are likely to attract civilians is prohibited. [IAC/NIAC]

Landmines

Rule 81. When landmines are used, particular care must be taken to minimise their indiscriminate effects. [IAC/NIAC]

Rule 82. A party to the conflict using landmines must record their placement, as far as possible. [IAC/arguably NIAC]

Rule 83. At the end of active hostilities, a party to the conflict which has used landmines must remove or otherwise render them harmless to civilians, or facilitate their removal. [IAC/NIAC]

Incendiary Weapons

Rule 84. If incendiary weapons are used, particular care must be taken to avoid, and in any event to minimise, incidental loss of civilian life, injury to civilians and damage to civilian objects. [IAC/NIAC]

Rule 85. The anti-personnel use of incendiary weapons is prohibited, unless it is not feasible to use a less harmful weapon to render a person hors de combat. [IAC/NIAC]

Blinding Laser Weapons

Rule 86. The use of laser weapons that are specifically designed, as their sole combat function or as one of their combat functions, to cause permanent blindness to unenhanced vision is prohibited. [IAC/NIAC]

Treatment of Civilians and Persons Hors de Combat

Fundamental Guarantees

Rule 87. Civilians and persons hors de combat must be treated humanely. [IAC/NIAC]

Rule 88. Adverse distinction in the application of international humanitarian law based on race, colour, sex, language, religion or belief, political or other opinion, national or social origin, wealth, birth or other status, or on any other similar criteria is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 89. Murder is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 90. Torture, cruel or inhuman treatment and outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment, are prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 91. Corporal punishment is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 92. Mutilation, medical or scientific experiments or any other medical procedure not indicated by the state of health of the person concerned and not consistent with generally accepted medical standards are prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 93. Rape and other forms of sexual violence are prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 94. Slavery and the slave trade in all their forms are prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 95. Uncompensated or abusive forced labour is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 96. The taking of hostages is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 97. The use of human shields is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 98. Enforced disappearance is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 99. Arbitrary deprivation of liberty is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 100. No one may be convicted or sentenced, except pursuant to a fair trial affording all essential judicial guarantees. [IAC/NIAC]

Rule 101. No one may be accused or convicted of a criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence under national or international law at the time it was committed; nor may a heavier penalty be imposed than that which was applicable at the time the criminal offence was committed. [IAC/NIAC]

Rule 102. No one may be convicted of an offence except on the basis of individual criminal responsibility. [IAC/NIAC]

Rule 103. Collective punishments are prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 104. The convictions and religious practices of civilians and persons hors de combat must be respected. [IAC/NIAC]

Rule 105. Family life must be respected as far as possible. [IAC/NIAC]

Combatants and Prisoner-of-War Status

Rule 106. Combatants must distinguish themselves from the civilian population while they are engaged in an attack or in a military operation

preparatory to an attack. If they fail to do so, they do not have the right to prisoner-of-war status. [IAC]

Rule 107. Combatants who are captured while engaged in espionage do not have the right to prisoner-of-war status. They may not be convicted or sentenced without previous trial. [IAC]

Rule 108. Mercenaries, as defined in Additional Protocol I, do not have the right to combatant or prisoner-of-war status. They may not be convicted or sentenced without previous trial. [IAC]

The Wounded, Sick and Shipwrecked

Rule 109. Whenever circumstances permit, and particularly after an engagement, each party to the conflict must, without delay, take all possible measures to search for, collect and evacuate the wounded, sick and shipwrecked without adverse distinction. [IAC/NIAC]

Rule 110. The wounded, sick and shipwrecked must receive, to the fullest extent practicable and with the least possible delay, the medical care and attention required by their condition. No distinction may be made among them founded on any grounds other than medical ones. [IAC/NIAC]

Rule 111. Each party to the conflict must take all possible measures to protect the wounded, sick and shipwrecked against ill-treatment and against pillage of their personal property. [IAC/NIAC]

The Dead

Rule 112. Whenever circumstances permit, and particularly after an engagement, each party to the conflict must, without delay, take all possible measures to search for, collect and evacuate the dead without adverse distinction. [IAC/NIAC]

Rule 113. Each party to the conflict must take all possible measures to prevent the dead from being despoiled. Mutilation of dead bodies is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 114. Parties to the conflict must endeavour to facilitate the return of the remains of the deceased upon request of the party to which they belong or upon the request of their next of kin. They must return their personal effects to them. [IAC]

Rule 115. The dead must be disposed of in a respectful manner and their graves respected and properly maintained. [IAC/NIAC]

Rule 116. With a view to the identification of the dead, each party to the conflict must record all available information prior to disposal and mark the location of the graves. [IAC/NIAC]

Missing Persons

Rule 117. Each party to the conflict must take all feasible measures to account for persons reported missing as a result of armed conflict and must provide their family members with any information it has on their fate. [IAC/NIAC]

Persons Deprived of Their Liberty

Rule 118. Persons deprived of their liberty must be provided with adequate food, water, clothing, shelter and medical attention. [IAC/NIAC]

Rule 119. Women who are deprived of their liberty must be held in quarters separate from those of men, except where families are accommodated as family units, and must be under the immediate supervision of women. [IAC/NIAC]

Rule 120. Children who are deprived of their liberty must be held in quarters separate from those of adults, except where families are accommodated as family units. [IAC/NIAC]

Rule 121. Persons deprived of their liberty must be held in premises which are removed from the combat zone and which safeguard their health and hygiene. [IAC/NIAC]

Rule 122. Pillage of the personal belongings of persons deprived of their liberty is prohibited. [IAC/NIAC]

Rule 123. The personal details of persons deprived of their liberty must be recorded. [IAC/NIAC]

Rule 124.

- A. In international armed conflicts, the ICRC must be granted regular access to all persons deprived of their liberty in order to verify the conditions of their detention and to restore contacts between those persons and their families. [IAC]
- B. In non-international armed conflicts, the ICRC may offer its services to the parties to the conflict with a view to visiting all persons deprived of their liberty for reasons related to the conflict in order to verify the conditions of their detention and to restore contacts between those persons and their families. [NIAC]

Rule 125. Persons deprived of their liberty must be allowed to correspond with their families, subject to reasonable conditions relating to frequency and the need for censorship by the authorities. [IAC/NIAC]

Rule 126. Civilian internees and persons deprived of their liberty in connection with a non-international armed conflict must be allowed to receive visitors, especially near relatives, to the degree practicable. [NIAC]

Rule 127. The personal convictions and religious practices of persons deprived of their liberty must be respected. [IAC/NIAC]

Rule 128.

- A. Prisoners of war must be released and repatriated without delay after the cessation of active hostilities. [IAC]
- B. Civilian internees must be released as soon as the reasons which necessitated internment no longer exist, but at the latest as soon as possible after the close of active hostilities. [IAC]
- C. Persons deprived of their liberty in relation to a non-international armed conflict must be released as soon as the reasons for the deprivation of their liberty cease to exist. [NIAC]

The persons referred to may continue to be deprived of their liberty if penal proceedings are pending against them or if they are serving a sentence lawfully imposed.

Displacement and Displaced Persons

Rule 129.

- A. Parties to an international armed conflict may not deport or forcibly transfer the civilian population of an occupied territory, in whole or in part, unless the security of the civilians involved or imperative military reasons so demand. [IAC]
- B. Parties to a non-international armed conflict may not order the displacement of the civilian population, in whole or in part, for reasons related to the conflict, unless the security of the civilians involved or imperative military reasons so demand. [NIAC]

Rule 130. States may not deport or transfer parts of their own civilian population into a territory they occupy. [IAC]

Rule 131. In case of displacement, all possible measures must be taken in order that the civilians concerned are received under satisfactory conditions of shelter, hygiene, health, safety and nutrition and that members of the same family are not separated. [IAC/NIAC]

Rule 132. Displaced persons have a right to voluntary return in safety to their homes or places of habitual residence as soon as the reasons for their displacement cease to exist. [IAC/NIAC]

Rule 133. The property rights of displaced persons must be respected. [IAC/NIAC]

Other Persons Afforded Specific Protection

Rule 134. The specific protection, health and assistance needs of women affected by armed conflict must be respected. [IAC/NIAC]

Rule 135. Children affected by armed conflict are entitled to special respect and protection. [IAC/NIAC]

Rule 136. Children must not be recruited into armed forces or armed groups. [IAC/NIAC]

Rule 137. Children must not be allowed to take part in hostilities. [IAC/NIAC]

Rule 138. The elderly, disabled and infirm affected by armed conflict are entitled to special respect and protection. [IAC/NIAC]

Implementation

Compliance with International Humanitarian Law

Rule 139. Each party to the conflict must respect and ensure respect for international humanitarian law by its armed forces and other persons or groups acting in fact on its instructions, or under its direction or control. [IAC/NIAC]

Rule 140. The obligation to respect and ensure respect for international humanitarian law does not depend on reciprocity. [IAC/NIAC]

Rule 141. Each State must make legal advisers available, when necessary, to advise military commanders at the appropriate level on the application of international humanitarian law. [IAC/NIAC]

Rule 142. States and parties to the conflict must provide instruction in international humanitarian law to their armed forces. [IAC/NIAC]

Rule 143. States must encourage the teaching of international humanitarian law to the civilian population. [IAC/NIAC]

Enforcement of International Humanitarian Law

Rule 144. States may not encourage violations of international humanitarian law by parties to an armed conflict. They must exert their influence, to the degree possible, to stop violations of international humanitarian law. [IAC/NIAC]

Rule 145. Where not prohibited by international law, belligerent reprisals are subject to stringent conditions. [IAC]

Rule 146. Belligerent reprisals against persons protected by the Geneva Conventions are prohibited. [IAC]

Rule 147. Reprisals against objects protected under the Geneva Conventions and Hague Convention for the Protection of Cultural Property are prohibited. [IAC]

Rule 148. Parties to non-international armed conflicts do not have the right to resort to belligerent reprisals. Other countermeasures against persons who do not or who have ceased to take a direct part in hostilities are prohibited. [NIAC]

Responsibility and Reparation

Rule 149. A State is responsible for violations of international humanitarian law attributable to it, including:

- (a) violations committed by its organs, including its armed forces;
- (b) violations committed by persons or entities it empowered to exercise elements of governmental authority;
- (c) violations committed by persons or groups acting in fact on its instructions, or under its direction or control; and
- (d) violations committed by private persons or groups which it acknowledges and adopts as its own conduct. [IAC/NIAC]

Rule 150. A State responsible for violations of international humanitarian law is required to make full reparation for the loss or injury caused. [IAC/NIAC]

Individual Responsibility

Rule 151. Individuals are criminally responsible for war crimes they commit. [IAC/NIAC]

Rule 152. Commanders and other superiors are criminally responsible for war crimes committed pursuant to their orders. [IAC/NIAC]

Rule 153. Commanders and other superiors are criminally responsible for war crimes committed by their subordinates if they knew, or had reason to know, that the subordinates were about to commit or were committing such crimes and did not take all necessary and reasonable measures in their power to prevent their commission, or if such crimes had been committed, to punish the persons responsible. [IAC/NIAC]

Rule 154. Every combatant has a duty to disobey a manifestly unlawful order. [IAC/NIAC]

Rule 155. Obeying a superior order does not relieve a subordinate of criminal responsibility if the subordinate knew that the act ordered was unlawful or should have known because of the manifestly unlawful nature of the act ordered. [IAC/NIAC]

War Crimes

Rule 156. Serious violations of international humanitarian law constitute war crimes. [IAC/NIAC]

Rule 157. States have the right to vest universal jurisdiction in their national courts over war crimes. [IAC/NIAC]

Rule 158. States must investigate war crimes allegedly committed by their nationals or armed forces, or on their territory, and, if appropriate, prosecute the suspects. They must also investigate other war crimes over which they have jurisdiction and, if appropriate, prosecute the suspects. [IAC/NIAC]

Rule 159. At the end of hostilities, the authorities in power must endeavour to grant the broadest possible amnesty to persons who have participated in a non-international armed conflict, or those deprived of their liberty for reasons related to the armed conflict, with the exception of persons suspected of, accused of or sentenced for war crimes. [NIAC]

Rule 160. Statutes of limitation may not apply to war crimes. [IAC/NIAC]

Rule 161. States must make every effort to cooperate, to the extent possible, with each other in order to facilitate the investigation of war crimes and the prosecution of the suspects. [IAC/NIAC]

Suomen säädöskokoelman sopimussarjasta löytyvät sopimukset, joihin tutkimuksessa viitataan

Haagin toisessa rauhankonferenssissa tehdyt sopimukset (1907), *SopS 11/1924*

(Geneven) pöytäkirja, joka koskee tukehduttavien, myrkyllisten tai muiden samankaltaisten kaasujen sekä bakteriologisten keinojen käytön kieltä sodassa (1925), *SopS 23/1929*

Yleissopimus bakteriologisten (biologisten) ja toksiiniaseiden kehittämisen, tuottamisen ja varastoimisen kieltämiseksi ja niiden hävittämiseksi (1972), *SopS 14-15/1975*

Genevessä tehdyt sopimukset maasotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden ja sairaiden aseman parantamisesta, merisotavoimiin kuuluvien haavoittuneiden, sairaiden ja haaksirikkoutuneiden aseman parantamisesta, sotavankien kohtelusta sekä siviilihenkilöiden suojelemisesta sodan aikana (1949), *SopS 7-8/1955*

Geneven yleissopimusten lisäpöytäkirjat I-II (1977), *SopS 81-82/1980* - I pöytäkirjan I liitteen muutokset (1993), *SopS 23/1994*

Yleissopimus tiettyjen sellaisten tavanomaisten aseiden käytön kielloista tai rajoituksista, joiden voidaan katsoa aiheuttavan tarpeettoman vakavia vammoja tai olevan vaikutuksiltaan umpimähkäisiä; pöytäkirja havaitsemattomista sirpaleista (I pöytäkirja); pöytäkirja miinojen, ansojen ja muiden taistelulaitteiden käyttöä koskevista kielloista tai rajoituksista (II pöytäkirja); pöytäkirja polttoaseiden käyttöä koskevista kielloista tai rajoituksista (III pöytäkirja) (1980), *SopS 64/1983* - Pöytäkirja sokeuttavista laseraseista (IV pöytäkirja) (1995), *SopS 52/1998* - Muutettu pöytäkirja miinojen, ansojen ja muiden taisteluvälineiden käyttöä koskevista kielloista tai rajoituksista (II pöytäkirja niin kuin se on muutettu 3 päivänä toukokuuta 1996) (1996), *SopS 91/1998*

Yleissopimus kemiallisten aseiden kehittämisen, tuotannon, varastoinnin ja käytön kieltämisestä sekä niiden hävittämistä koskeva yleissopimus (1993), *SopS 17-19/1997*

(Haagin) yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelemisesta aseellisen selkkauksen sattuessa (1954) sekä siihen liittyvä pöytäkirja, SopS 92-93/1994 - Toinen pöytäkirja (1999), *SopS 151-152/2004*

Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussääntö (1998), *SopS 55-56/2002*

ISSN 0358-1489
ISBN 951-724-527-0